

F 568

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI
INFORMÁCIÓS INTÉZET ÉS KÖNYVTÁR

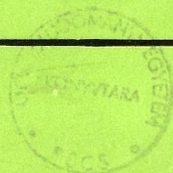
ORVOSI KÖNYVTÁROS

1993. 33. évfolyam

3 - 4. szám

 medinfo

Lsz: 17620

ORSZÁGOS ORVOSTUDOMÁNYI INFORMÁCIÓS
INTÉZET ÉS KÖNYVTÁR

ORVOSI KÖNYVTÁROS

Medical Librarian

1993. 33. évfolyam 3-4. szám

Budapest

Szerkesztő:
dr.Koltay Tibor

Szerkesztőség:
Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár (Medinfo)
Budapest, VIII., Szentkirályi u. 21.
1444 Budapest, Pf. 278.

Számunk munkatársai:

BODNÁR Ilona, a Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtárának munkatársa, Budapest; dr. HORVÁTH József, a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár munkatársa, Győr; Dr.IMRÉNYI TIBORNÉ KŐSZEGI Anna, Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata Kórháza Orvosi Könyvtárának vezetője, Szeged; KÁLY-KULLAI Károly, a Sziget Ifjúsági Segítő Szolgálat vezetője, Budapest; dr. KOLTAY Tibor, az Orvosi Könyvtáros szerkesztője, Budapest; KOVÁCS (D) Katalin, az Államigazgatási Főiskola Könyvtárának munkatársa, Budapest; ORTUTAYNÉ LÉCES Melinda, a Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtárának munkatársa, Budapest; PALOTAI Mária, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár munkatársa, Budapest; dr.VIRÁGOS Márta, a Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtár igazgatója, Debrecen

A cikkek szerzőik véleményét tükrözik, ami nem mindig azonos a szerkesztők véleményével.

HU ISSN 0030-6010

Felelős kiadó:
dr. Fedinecz Sándor

ORVOSI KÖNYVTÁROS

1993. 33. évfolyam 3-4. szám

TARTALOM

VIRÁGOS Márta: Új kihívások egy egyetemi könyvtár számára	135
Társintézményeink könyvtáraiból	
BODNÁR Ilona: A Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtára: múlt és jelen	149
ORTUTAYNÉ LÉCES Melinda: A Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtára: a testnevelés- és sporttudomány diszciplináris központja	159
BALOGH Margit: Bemutakozik a Pető Intézet Könyvtára	165
KÁLY-KULLAI Károly: Az intézményesülés stációi	172
Vélemények	
IMRÉNYINÉ KŐSZEGI Anna: Magyar orvosi szaklapok beszerzési lehetőségei 1994-re	180
Orvostörténelem dokumentumokban	
HORVÁTH József: Miskóltzy Ferencről és a "Manuale Chirurgicum"ról	184
Tanulmányutak, útibeszámolók	
PALOTAI Mária: Útibeszámoló az Egészségügyi Világszervezet koppenhágai Európai Regionális Irodájában (WHO Euro) tett tanulmányútról	194
Referátumok - szemlék	
Medlib-L: Újabb elvi viták és források. (Összeáll. KOLTAY Tibor)	202
Gove, Susan - Gilbert, Susan - Yeoh, Jean: Reader activity in a multidisciplinary health sciences library: a case study at St. George's Library. (Felhasználók szokásainak vizsgálata a londoni St. George oktatókórház könyvtárában) (Ref. KOVÁCS (D) Katalin)	211
Curtis, K.L., Weller, A.C., Hurd, J.M.: Information-seeking behavior: a survey of health sciences faculty use of indexes and databases. (Oktatók információ-keresési szokásai) (Ref. KOLTAY Tibor)	218
Blythe, J., Royle, J.A.: Assessing nurses' information needs in the work environment. (Nővérek információs igényeinek felmérése a munkahelyen) (Ref. KOLTAY Tibor)	219
Név- és tárgymutató a 33. évfolyamhoz (1993)	
Névmutató	220
Tárgymutató	221

MEDICAL LIBRARIAN
1993. vol. 33. No. 3-4

CONTENTS

Márta VIRÁGOS: New challenges for a university library	135
Ilona BODNÁR: The Library of the Hungarian University of Physical Education: past and present	149
Melinda ORTUTAY LÉCES: The Library of the Hungarian University of Physical Education: disciplinary centre of physical education and sports science	159
Margit BALOGH: Introducing the Pető Institute's Library	165
Károly KÁLY-KULLAI: Stages of institutionalization Opinions	172
Anna IMRÉNYINÉ KŐSZEGI: Possibilities of ordering Hungarian medical periodicals for 1994	180
Medical history in documents	
József HORVÁTH: About Ferenc Miskóltzy and about his work "Manuale Chirurgicum"	184
Study tours	
Mária PALOTAI: Report on a study tour to WHO Euro in Copenhagen	194
Abstracts and reviews	
Medlib-L: Newer discussions on principles and sources. (Tibor KOLTAY) . .	202
Gove, Susan - Gilbert, Susan - Yeoh, Jean: Reader activity in a multidisciplinary health sciences library: a case study at St. George's Library. (Katalin KOVÁCS (D))	211
Curtis, K.L., Weller, A.C., Hurd, J.M.: Information-seeking behavior: a survey of health sciences faculty use of indexes and databases. (Tibor KOLTAY)	218
Blythe, J., Royle, J.A.: Assessing nurses' information needs in the work environment. (Tibor KOLTAY)	219
Indices to volume 33 (1993)	
Author index	220
Subject index	221

Új kihívások egy egyetemi könyvtár számára

VIRÁGOS Márta

Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtár
Debrecen

Daniel Bell amerikai szociológus szerint 1788-ban vette kezdetét az a folyamat, melynek során civilizációnk egyre inkább elveszítette uralmát információs eszközei fölött. Nem véletlenül választotta ezt az évszámot, ugyanis ekkor jelent meg az Encyclopaedia Britannica 3. kiadása. Az előző két kiadás anyagát csupán 3-4 szerző állította össze, ami azt jelentette, hogy a kötetekben megjelentetett tudásanyagot szerkesztői feltehetően birtokolták, vagy legalábbis át tudták látni. A következő kiadásoknál már egyre növekvő tudósgárdára volt szükség.

Az életünket meghatározó és átrendező változások mélyreható voltát már szinte naponta érzékeljük. A gazdasági átrendeződés az ipargazdálkodásból az információgazdálkodás felé mutat, ami az "ismeret", a "tudás" felértékelődését vonja maga után, s ha a trendek érvényesülni tudnak, ez hosszabb távon az információs társadalom kialakulását eredményezi.

Az információgazdálkodás új útjai és módjai szükségessé teszik az információkereső technikák társadalmi méretű fejlesztését, az információszerzési és elemzési módszerek terjesztését, majd készség szintű alkalmazását.

E. Garfield szerint az információ-literátus társadalom kialakulásához vezető út: hogy az egyén ismerje a problémái megoldásához szükséges információkezelési technikákat és eszközöket, továbbá, hogy társadalmi méretekben biztosítva legyen az információ szabad elérése, értékének felismerése, tudatosítása.

Ebben nagy szerepet játszanak és hatalmas felelősségük van az információ hivatalos kezelőinek, közöttük elsősorban a könyvtárosoknak, hiszen őket támogatja és hitelesíti a több évezred alatt megszerzett tapasztalat.

A telekommunikációs hálózatok bővülése és szaporodása Európa-szer-
te olyan információszerzési lehetőségeket kínál az egyéneknek és a
könyvtáraknak, amilyenekről korábban nem is álmodtak. Ennek eredmé-
nyeként kialakult a bőség zavara, mely szervezetlen és kaotikus helyzetet
eredményezett a legtöbb helyen.

Az elmúlt száz év könyvtártechnikai újításai közül – beleértve a tele-
font, írógépet és a másolástechnikát – egyik sem jelentett olyan mértékű
átállást és tévedési hibalehetőséget a könyvtárakban, mint az elektroni-
kus adatfeldolgozás előkészítetlen bevezetése. Szerencsére egyre több
olyan szintű számítástechnikai ismeretekkel rendelkező könyvtáros van,
aki meg tudja fogalmazni igényeit a gépesítéssel szemben és maga is
részt tud venni a megoldások kidolgozásában.

Magyarország gazdasági és társadalmi átalakulásában a felsőoktatás
lesz az egyik húzóerő. A felsőoktatási törvényjavaslat a magyar felsőok-
tatás és kutatás együttes átalakulásában fontos szerepet szán az intézmé-
nyi széttagoltság megszüntetésének valamint az oktatás és kutatás integ-
rálásának.

Ennek érdekében a felsőoktatási és kutatási hálózat hatékonyságát
növelő rugalmasabb, szélesebb képzési profilú intézménytípusok kiala-
kulását és szerveződését kell szorgalmazni. Kiemelten kell fejleszteni a
vidéki regionális kutatóegyetemek kialakulását. Elő kell segíteni az egye-
temek és főiskolák szakmai-tudományos, nemzetközi és regionális sze-
repének növelését, személyi, szervezeti és kutatási feltételeik javítását,
épületállományuk és infrastruktúrájuk bővítését, modernizálását.

A felsőoktatás funkciójának, feladatainak újraértelmezésével megvál-
toznak az egyetemi könyvtárak feladatai is. A rugalmas és többszintű
(posztgraduális, PhD) képzésre való törekvés, az oktatási idő növekedése
és a hallgatói létszám nagymérvű növelése egyértelművé teszi, hogy a
könyvtárak igénybevétele intenzíven növekedni fog.

Az új felsőoktatási koncepció szerint "egyetemeinket és főiskoláinkat
közelíteni kívánjuk ahhoz a működési modellhez, amelyben az oktató és
a hallgató a leghatékonyabban veheti igénybe a munkájához szükséges
könyvtári információs infrastruktúrát".

Egyetem és könyvtára bár eltérő jellegű intézmények, mégis komplex együtttest kell alkotniuk. Olyan együtttest, amelyben a könyvtár működése és szervezete az anyaintézményhez igazodik, megtartva egyéni sajátosságát és arculatát.

Magyarországon 1986-ban az IIF (Információs Infrastruktúra Fejlesztés) program célul tűzte ki az oktatás, kutatás, műszaki fejlesztés és a kulturális szféra információs infrastruktúrájának fejlesztését. Eddig ez az első olyan átfogó program, amely az akadémiai és kutató hálózat fejlesztési koncepcióját országos szinten kidolgozta. A program keretében megkülönböztetett támogatást kapott a később megalakult HUNGARNET felhasználói csoport, amelynek tagjai a könyvtárak mellett az egyéb közgyűjtemények, valamint a felsőfokú oktatási intézmények, akadémiai kutatóhelyek.

A könyvtárak elsősorban ahhoz kaptak IIF támogatást, hogy szolgáltatásaik az egész akadémiai közösség számára a megfelelő színvonalon álljanak rendelkezésre.

Mint mondtuk, a korszerű felsőfokú oktatás és kutatás alapvető objektív feltétele a fejlett információs rendszer. A rendszer három fő eleme:

- korszerű kábelhálózat
- számítógépes adathálózat
- integrált könyvtári rendszer

A számítógépek és különösen a személyi számítógépek elterjedésével világméretű adathálózatok épültek ki, melyek közvetlen on-line hozzáférést biztosítanak a legfrissebb tudományos eredményekhez, statisztikai adatokhoz, hírekhez és egy sor egyéb információhoz, melyek közé ma már a képi és hanginformációk is beletartoznak.

A világméretű hálózatokhoz való hozzáféréseken kívül fontos indoka volt a városi hálózat kiépítésének az, hogy a debreceni felsőoktatási intézmények közötti információs kapcsolat igen elmaradott volt.

Az új, kevésbé merev gazdasági és igazgatási körülmények között a pályázók felismerték, hogy összehangolt fejlesztésekkel sokkal nagyobb esélyük van jelenlegi elmaradottságuk csökkentésére. Egy korszerű, közös adathálózat az információk közvetlen cseréjét, egymás könyvtári és számítástechnikai forrásaihoz való hozzáférést, és ezáltal a külvilághoz is korszerűbb kapcsolatot biztosítana.

Már több mint egy évtizedes múltja van a hazai próbálkozásoknak, hogy a szélesebb érdeklődésre számot tartó adatainkat adatbázisokká szervezzük. ezt a munkát minden könyvtár a meglévő eszközeivel kezdte el. Olyan gépen dolgoztak, amilyenek a közelébe fértek és olyan adatbázis kezelőt használtak, amilyenhez hozzájutottak, a merészebbek pedig saját kísérletezésbe fogtak. Hogy nem tudott még nagyobb káosz kialakulni, az valószínű arra vezethető vissza, hogy nem volt több pénz újabb hardver és szoftver eszközök vásárlására.

A számítógépes eszközök használatának felgyorsulását a felhasználók növekvő érdeklődése is elősegítette és tapasztalhattuk az általános érdektelenséget a régebbi formák iránt.

Az új információs technológiák alkalmazását a könyvtárakban két nagy területre érdemes bontani:

1. számítógépes adatbázisok (integrált könyvtári rendszerek)
2. számítógépes bázisra épülő használó-orientált információszolgáltatások

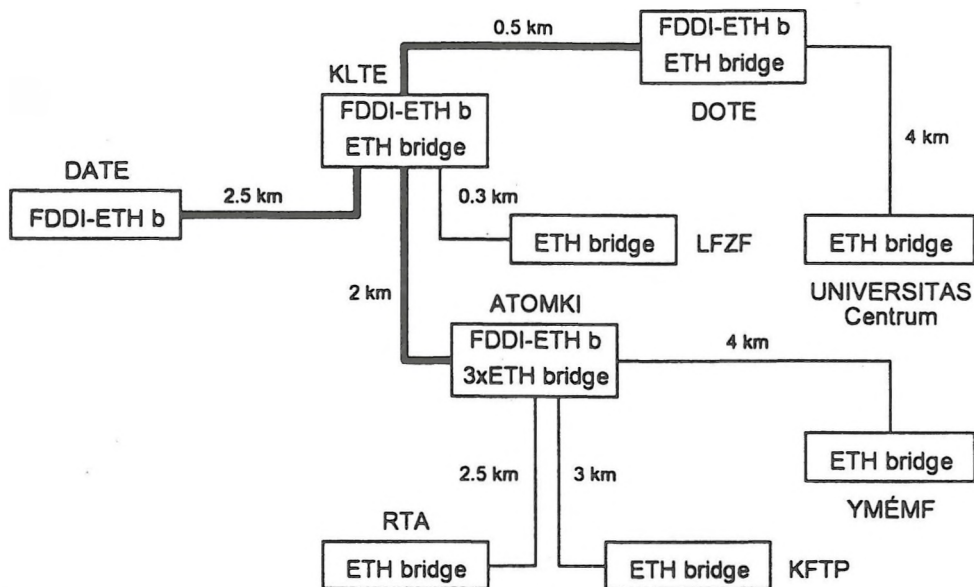
A Debreceni Universitas 1991-ben alakult 5 intézmény összefogásával (KLTE, DATE, DOTE, ATOMKI, Református Teológia) az oktatás integrálására és a szellemi erők jobb kihasználására és adott be két területen sikeres pályázatot:

1. Pályázat a debreceni felsőfokú oktatás és kutatás információs hálózatának kiépítésére.
2. Az Universitas egységes könyvtári rendszerének megvalósítására.

Ad 1. Az Universitas 1994 közepére építi ki információs infrastruktúra hálózatát. (Az egyes intézmények korszerű FDDI hálózatát már átadták). A terv szorosan kapcsolódik az IIF programhoz, melynek keretében megoldódik a Debrecen-Budapest közötti nagy áteresztőképességű vonal kiépítése.

A Debreceni Universitas hálózati rendszer gerince egy körülbelül 10 kilométer hosszú tisztán monomódusú FDDI gyűrű, melyre Cisco FDDI routereken keresztül kapcsolódnak az intézmények. A teljes hálózat kapcsolódni fog az IIF Programiroda által koordinált akadémiai hálózathoz, ezáltal a debreceni hallgatók, oktatók és kutatók transzparensen hozzáférhetnek a budapesti, illetve nemzetközi hálózatokon elhelyezkedő erőforrásokhoz, adatbázisokhoz.

A hálózat vázlatos felépítése:

A kialakított infrastruktúra modell főbb jellemzői:

- a hálózatba kapcsolódó információforrások és szolgáltatások csomópontokon és kapukon keresztül érhetők el, mely egyben azt is jelenti, hogy ezeken keresztül lehetőség nyílik az egyre bővülő adatbázisokhoz való hozzáférhetőségre;
- biztosítja a szimultán kapcsolatokat;
- nagy mennyiségű adatot tud kezelni és továbbküldeni.

Ad 2. Az UNIVERSITAS könyvtárai egységes integrált könyvtári rendszer megvásárlását kezdeményezték, mellyel szemben a következő elvárásokat támasztották:

- tegye lehetővé az egyetemi oktató-kutatómunka alapjául szolgáló saját könyvtári állomány korrekt kezelését és a hozzáférés biztosítását minden média esetében;
- valósítsa meg minden könyvtári munkafolyamat automatizálását;
- adjon módot az együttműködő könyvtárak adatbázisainak egységes kezelésére;
- legyen alkalmas nemzetközi adatcserére.

A szoftvert illetően az Universitas keretében együttműködő tagkönyvtárak és azok alkönyvtárai a következőkben állapodtak meg:

- az együttműködő könyvtárak azonos szoftvert használnak;
- az adatbevitelt egységesen USMARC-on alapuló, az Országos Széchényi Könyvtár által a Magyar Nemzeti Bibliográfia előállításához használt HUNMARC formátumban végzik;
- az új rendszerbe a már egyszer bevitt bibliográfiai rekordokat a tagkönyvtárak saját adatbázisukba átemelhetik és a szükséges adatokkal kiegészíthetik, ugyanarról a dokumentumról a rendszerben csak egy rekord készíthető;
- a használóknak egy-egy kérdés feltevésekor a rendszer a könyvtárak állományait, illetve az egyesített katalógust automatikusan átnézve adja meg a választ;
- az információszolgáltatás hatékonyságának érdekében a könyvtárak átvesznek és gépükre telepítenek kész adatbázisokat;
- a kutatás támogatása érdekében a CD-ROM-on beszerezhető adatbázisokat hálózaton keresztül üzemeltetik;
- az UNIVERSITAS tagkönyvtárai lehetőleg azonos hardvert szereznek be.

A magyarországi piacon, ha valaki könyvtári programok iránt érdeklődik, legfeljebb 4-5 integrált rendszerrel ismerkedhet meg. Bár az utóbbi években sokan sokféle szoftverrel próbálták a számítógépes könyvtári rendszerek terén mutatkozó űrt kitölteni, ez nem jelenti azt, hogy az egységesítés is megtörtént volna, vagyis nem beszélhetünk a rendszerek átjárhatóságáról.

A tenderkiírásra 4 cég nyújtott be ajánlatot, és választásunk a SUN gépeken futó CARLYLE Voyager rendszerre esett.

A Voyager sorozat teljes ajánlatot tartalmazott a legkülönbözőbb méretű tudományos, egyetemi és közművelődési könyvtárak számára mind a közönségszolgálat, mind technikai szolgáltatások, más szóval a könyvtári munkafolyamat egészét tekintve.

A Voyager bizonyos szempontból harmadik generációs rendszer, egyedülálló különlegessége, hogy grafikus felhasználói felülete (GUI) segítségével nemcsak írott szöveg, hanem a hozzátartozó hang és képi információk kezelésére is alkalmas.

A Voyager alapja az INGRES relációs adatbáziskezelő rendszer. Ez biztosítja a nagy hatásfokú gyors keresést bonyolult keresőkulcsok esetén is. A rendszer tervezésekor alapvető követelmény volt a könyvtári világ legelterjedtebb szabványainak betartása. Adatbázisa MARC rendszerű, amely természetesen szabványos SQL nyelven is lekérdezhető. Ez az újdonságnak számító megoldás lehetővé teszi a más elektronizált könyvtári rendszerrel történő adatcserét. Beépített CCL parancsnyelve segítségével a rendszer könnyen bekapcsolódhat egy, akár több országot átfogó elektronikai hálózatba.

Az orvosi irodalom feldolgozása esetében külön kikötés volt, hogy a rendszerbe beépítésre kerüljön az NLM (National Library of Medicine, USA) kötött tárgyszórendszere a MESH, mely az orvostudományban "világszabványnak" fogadható el.

A Voyager 5 alapmodulból áll

1. OPAC keresőmodul
2. Cataloging- adatbevitel
3. Circulation- kölcsönzés
4. Acquisition- beszerzés
5. Serials- folyóiratérkeztetés

Ezekhez a modulokhoz kapcsolódhat még könyvtárközi kölcsönzési, statisztikai, CD-ROM hozzáférési rendszer.

Az OPAC (Open Access Catalog) modul a keresési funkciók széles skáláját kínálja fel a bibliográfiai adatok megjelenítéséhez. Igazodik a felhasználó igényeihez, azaz akár nagyon egyszerű, akár nagyon bonyolult keresést is lehetővé tesz az alábbi kulcsok alapján:

- szerző
- cím
- tárgyszó
- raktári jelzet
- ISBN
- ISSN
- LCCN (Library of Congress Cataloguing Number)
- zenei hívószám
- OCLC
- RLIN

- dátum
- nyelv

A felsoroltakhoz még három böngészést szolgáló funkció is járul: szerző, cím és tárgyszó.

A keresésnél a rendszer automatikusan alkalmazza a Boole-operátorokat.

A katalogizáló modul, a könyvtár állományának átfogó kezelési rendszere. A teljes képernyős adatbevitel közben lehetőség nyílik arra, hogy ugyanazon a képernyőn átemelhessük a már meglévő adatokat (pl. a megrendelésnél már bevitt mezőket). De ugyanúgy megengedi a más adatbázisból történő adatátemelést és a saját megjegyzésekkel való kiegészítést.

A kölcsönzési modul érdekessége, hogy különböző olvasótípusuk definiálhatók, amely lehetővé teszi a különböző olvasói jogosultságok (vagy olvasói csoportok pl.: tankörök, kurzusok) automatikus nyomonkövetését.

A beszerzési modul nemcsak a megrendelési feladatokat tudja ellátni, de a számlavezetést is elvégzi. Az ebben a modulban bevitt adatok átemelhetők a katalogizálási modulba. Ezt a funkciót egy könyvtár sokrétűen kihasználhatja, pl. ajánló listák készítésére.

A folyóirat modul funkciói hasonlóak a katalogizálási moduléhoz. A rendszer lehetőséget nyújt az érkeztetés, a köröztetés, a reklamáció, a kötés és a névváltoztatás regisztrálására.

A rendszer három modulja már a végleges formájában van kipróbálásban az UNIVERSITAS tagkönyvtáraiban. reméljük az egész integrált könyvtári szoftver hamarosan működni fog.

Az integrált könyvtári szoftver csak a keretet adja meg a könyvtári katalógusok hálózatba való kapcsolásához, a tartalmat az adatbevitel fáradságos munkája biztosítja.

A könyvtári állomány gépi adatfeldolgozása már évekkel ezelőtt megkezdődött a DOTE Kenézy Könyvtárában. A folyóiratok kurrens és retrospektív gépi katalógusa készen áll az áttöltésre, a könyveknél az utolsó öt év beszerzése kérdezhető le.

A legfontosabb megoldandó feladat a retrospektív online katalógus létrehozása, ami közismerten munkaigényes. Az orvostudomány területén az országos KC elkészítését is meggyorsítaná a Catline (Catalog of the National Library of Medicine) adatbázis beszerzése CD-ROM formátumban, mely 700 ezer könyv adatait tartalmazza.

A könyvtár másik fontos feladata a számítógépes bázisra épülő felhasználó-orientált szolgáltatások magas szintű biztosítása.

A felsőoktatásban meghirdetett reformok egyes tárgyak oktatásában már éreztetik hatásukat, s a hallgatók az egyéni tanulást segítő oktatási segédanyagokat is igénylik (pl. video oktatófilmek, tankönyvek, szoftverek).

Rendkívül megnövekedett az igény a nemzetközi, különösen a nyugati forrásokból származó információk iránt. Ez az orvostudományban kétszeresen is érvényes, hiszen a diszciplína szinte minden jelentős folyóirata angol nyelvű és legtöbbjük kiadási helye az USA illetve Nyugat Európa.

Az utóbbi években alapvető változás történt a kutatás-oktatás szakirodalmi információs ellátásában (ami messzemenően érintette a könyvtárosok olvasószolgálati munkáját is). Míg a hagyományos információszolgáltatásban a könyvtárosnak "kiemelkedő" szerepe volt, vagyis ő volt az aktív fél, az olvasó pedig a passzív (ez utóbbi csak kérte és kapta az információt), addig ez a szerep már fokozatosan változik. Az olvasó aktívvá válik, saját maga szolgáltatja önmagának az információt a modern eszközök felhasználásával és kihasználásával, a könyvtáros pedig ebben a tevékenységében segíti, támogatja az olvasót. Az olvasó pedig azáltal, hogy az információkeresésben aktívan részt vesz, rögtön a legrelevánsabb irodalmat tudja kiválogatni saját maga számára.

Míg a nyolcvanas éveket az adatgyűjtés korszakaként jellemezték az amerikai elemzők, a 90-es évek e korábbi tevékenység folytatásán túl új és jobb hozzáférést, valamint kiterjedtebb lehetőségeket kínálnak a felhasználóknak. Ezért az információkeresés területén a 90-es évtized kulcsszava a hozzáférés lehetne.

Az online információszolgáltatás a számítógépes szakma fejlődésének természetes velejárója, hiszen a gépi adattárak létrejöttével rögtön felmerült az az igény, hogy az információhoz a legrövidebb válaszidővel lehessen hozzáférni. Magyarországon az online elérésre az első lépés 1978-

ban történt, de az üzemszerű információkeresés megindulási évének 1980 tekinthető. Ekkor lépett teljes üzembe a SZTAKI és az IIASA (Luxemburg, Ausztria) közötti közvetlen adatátviteli vonal, melynek révén lehetőség nyílt a magyar kutatók számára is a nagy nyugati adatbázis-szolgáltató központok elérésére.

1982-ben a Magyar Posta beindította vonalkapcsolt hálózatát (NEDIX). Magyar gyártmányú terminálok kerültek forgalomba, amelyek alkalmasak voltak interaktív kapcsolatra. Ettől az évtől emelkedett a felhasználók száma, főleg a műszaki területen, majd az orvostudományban.

A magyarországi felhasználók legtöbbször 4 nagy adatbank adatbázisait használták: gyakorisági sorrendben a DIALOG, az STN INTERNATIONAL, a DATA STAR és az ORBIT állnak elől.

A nemzetközi adatoknak megfelelően első helyen vannak a kémiai keresések, az orvosi tárgyú keresések a második helyen szerepelnek.

Az adatbázisokban az elmúlt évek során, a felhasználó igényeinek mind szélesebb kielégítése érdekében óriási fejlődés következett be. A bibliográfiai adatbázisok kiemelt szakterületekkel bővültek: ökológia, környezet, pénzügy, gyógyszergyártás, egészségügy. Igen látványos az on-line olvasható napi -és hetilapok teljes szövegű adatbázisainak előretörése.

Az adatbázisok tartalmilag is több fejlesztési szakaszon mentek át. Például új forráscímeket vettek fel figyelési körükbe (az Academic Index 500 új folyóirattal bővült), vagy a pl. a Science Citation Index kivonatokat (abstract) is szolgáltat a cikkcímek alá. A tartalmi kiegészítéseken túl a felhasználóhoz való eljuttatás idejét is rövidítették. Az aktualizálás gyakorisága megnőtt. A másik trend a keresőnyelvek egységesítésére való törekvés. Ezekben a változtatásokban a CD-ROM technika megjelenésének és rohamos térhódításának is nagy szerepe van.

Az on-line és CD-ROM keresések egymáshoz való viszonyított előnyeinek, hátrányainak, informatikai jellemzőinek és pénzügyi vonzatainak hatalmas irodalma van.

A CD-ROM rohamos elterjedését nagyban segítette az, hogy már a korai időszakból élvezte a szabványosítás előnyeit.

Maga az online irodalomkutató végző könyvtáros óriási megkönnyebbüléssel fogadja ezt a technikát. Ennek több oka is van:

- sokkal egyszerűbb a használata (igen erősen felhasználó orientált)
- nincs meg az online keresés idegesítő taxióra-effektusa
- ritkábban fordul elő műszaki hiba (a vonalszakadás az online irodalmazás közben elég gyakori)
- az olvasó fokozatosan átveheti a könyvtáros munkáját a keresésben, ha erre hajlandó, ha kellő idővel és türelemmel rendelkezik, ami a későbbiekben többszörösen megtérülhet számára.

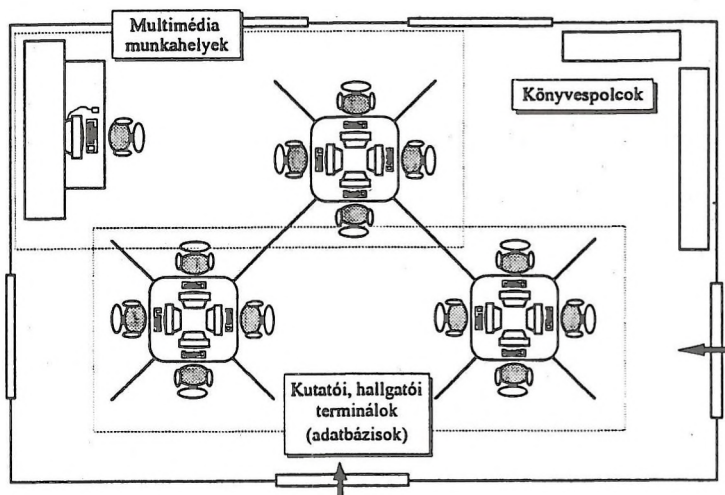
A Kenézy Könyvtár jelenleg egy vékonyszálas Ethernet hálózattal rendelkezik az épületen belül, mely routeren keresztül kapcsolódik az egyetemi optikai kábelhálózatba.

Az egyetemi számítógépes információs hálózat alapvetően két részre tagolódik: az intézetek, klinikák belső lokális hálózatára és az egyetemi gerincvezetékre.

Ezzel a hálózati háttérrel lehetővé válik annak a célunknak a megvalósítása, hogy a már meglévő CD-ROM adatbázisokat olyan hardver környezetbe helyezhessük, amelyben biztosítani tudjuk a helyi hálózat optimális működtetését és megteremtődik annak a lehetősége, hogy az intézmény minden kutatóközpontja közvetlen kapcsolatba kerüljön a könyvtárban meglévő minden releváns információs adatbázissal.

Ennek érdekében a könyvtár épületében kialakítottunk egy számítógépes kutatóhelyiséget, mely eleget tesz a minőségileg magasabb szintű információszolgáltatás követelményeinek. A kialakított helyiségben 12 munkaasztalt helyeztünk el, 8 terminállal, 2-2 multimédia illetve video munkaállomással.

A terem vázlata a következő:

A könyvtárunkban megtalálható adatbázisok listája a Könyvtári Figyelő 1994. januári számában megjelent (Debrecen és a számítógépesítés III.), ezért ezt most itt nem sorolom fel. Inkább a hallgatók és kutatók szempontjából igen fontos adatbázisokat jellemezném.

A hallgatóknak szakdolgozatuk készítéséhez igen nagy segítséget jelent a Scientific American CD-ROM változata. Használata azért is előnyös, mert nyomtatott formája is megtalálható a könyvtárban, tehát nem kell a printelésre időt pazarolni.

Minden elektronikus formában megjelentetett tankönyv (főleg az interaktív formában használhatók) ezekből a következőket rendelte meg könyvtárunk:

- A.D.A.M. Colour Image Foundation: Entire Human Body
- Obstetrics and Gynecology book

A klinikusok számára igen hasznos a PDQ: a US National Cancer Institute állítja elő. Jelentősége azért nagy, mert a gyakorlatban használható és alkalmazható rákgyógyító terápiákat írja le.

Az adatbázis három önálló részből áll:

- 85 rákfajta prognózisát és kezelési eredményeit rögzíti
- több mint 1000 kezelési módot ír le klinikusoknak
- 14.000 klinikus és kb.1600 szervezet címtára akik rákkutatással foglalkoznak.

Végezetül a MEDLINE változatairól szólnék.

A könyvtár eddig a MEDLINE 4 változatát használta, melyek közül a Compact Cambridge termék volt sokáig a legkedveltebb, egyszerű és gyors keresőszoftvere miatt. A kompresszált változatra való áttérés gyakorlatilag megbénította a keresést, így kipróbálásra megkértük az EBSCO és a SILVER PLATTER adatbázisait. A kettő összevetéséből az EBSCO termék került ki győztesen. Jelenleg is ezt használjuk hálózatban,

A CD-PLUS Medline változatát a SOROS Alapítvány pályázatán nyertük. Az adatbázis igen drága, de az eddigi tapasztalatok azt igazolják, nem véletlenül. Az OVID keresőszoftver minden igényt kielégít. Az első nagy érdeme, hogy tervezői egyaránt alkalmassá tették DOS és Windows környezetben való használatra, és ezt a szoftver opcióként adja. Ez a tulajdonsága egyben azt is lehetővé teszi, hogy UNIX-os hálózatban lehessen használni (ezt eddig egyetlen CD-ROM adatbázisnál sem tudták megvalósítani).

Mindkét változatnál három keresőinterfészsel dolgozhatunk: egy kezdő, egy középfaladó és egy haladó változattal.

A felhasználó számára legnagyobb előnyt az jelenti, hogy a témakeresésnél a beírt kulcsszó mellett az OVID rögtön megjelenteti külön ablakban a hozzá kapcsolható MESH terminusokat, a hozzájuk tartozó altárgyszavakat.

Három egyedülálló és nagyon hasznos keresési lehetőséget biztosít a szoftver, melyeket más rendszerek nem ismernek:

1. Nemcsak utólag finimíthatjuk a keresést, hanem például egy leszűkített keresést dequalifikálhatunk (tehát visszabővítjük)
2. Megmondhatjuk azt is, hogy a keresett szó hányszor forduljon elő a rekordban (ez nagyon hasznos olyan adatbázisoknál, ahol az absztraktban, vagy a teljes szövegben így találhatjuk meg a releváns cikket).
3. A kiválasztott rekordokat egy halmazba gyűjthetjük printelési és mentési kényszer nélkül.

A többi CD-ROM kiadó is bejelentette a Windows változatot, de az OVID már itt van és igen magasra állítja a mércét. Igen sok adatbázis kiadására már aláírták a szerződést a CD-PLUS-szal, többek között a Pharmaceutical News, a Dissertation Abstracts, Excerpta Medica, Com-

pendex, stb.. Jó lenne, ha még több orvosi adatbázis lenne elérhető az OVID-dal, különösen a full-text adatbázisokra gondolva. A legmagasabb impakt faktorral rendelkező folyóiratok esetében, mint a Lancet, a BMJ, JAMA, the Annals of Internal Medicine, Cancer, Science és Nature, természetesen színes képekkel, mint ahogy azt a New England Journal of Medicine esetében az OVID olyan csodálatosan megoldotta.

A mi tapasztalataink is azt mutatták, hogy a CD-ROM adatbázisok nagyon népszerűek, hamar elterjedt a hírük, nemcsak az oktatók, de a diákság körében is. 1988-tól napjainkig több mint 2000 keresést végeztünk. Ugyancsak megállapítottuk, hogy a CD használat nem csökkenti a referenz könyvtárosok igénybevételét, sőt kifejezetten növeli azt.

Ahhoz, hogy terveink maradéktalanul megvalósulhassanak, emelni kell a könyvtárosok számát, legalább 1-2 számítógépes szakembert kell foglalkoztatni, akik a hálózat menedzselését is el tudják látni. Igen nagy hangsúlyt kell fektetni a könyvtárosok továbbképzésére, a könyvtári menedzsment módszereinek megismerésére és bevezetésére.

New challenges for a university library

Márta Virágos

The Kenézy Library of the Debrecen Medical University, following the changes in Hungarian higher education and the attention given to universities faces new challenges.

In Debrecen the "Universitas", an alliance of local institutions of higher education is working on joint development of information infrastructure. One of its main components is a uniform integrated library system for all members. For this purpose Carlyle Voyager was chosen. The system and its use at the Kenézy Library are described alongside with the databases available online and on CD-ROM. Special attention is given to CD Plus Medline.

Társintézményeink könyvtáraiból

A Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtára: múlt és jelen

BODNÁR Ilona
Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtára
Budapest

Mottó: "Az istentelenek azt állítják, hogy a Könyvtárban az esztelenség a törvényszerű, és hogy az észszerűség (még a legegyszerűbb is) szinte csodálatos kivétel."

Borges: Bábeli könyvtár

"Gyorsabban, magasabbra, könnyebben". Az olimpiai mozgalom jelmondatának mintájára (Citius, altius, fortius) talán e három szó fejezi ki legjobban a Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtárának céljait, szerepét testnevelési- és sportéletünkben. Az ország legjelentősebb sportgyűjteményének - az egyetemi oktatás támogatása mellett - feladata, hogy a testnevelők, edzők, sportvezetők gyorsabban, könnyebben hozzájuthassanak a hazai és nemzetközi szakirodalomhoz, és így magasabb szinten végezhesék munkájukat.

A TF KÖNYVTÁR TÖRTÉNETE¹

A Magyar Királyi Testnevelési Főiskola első tanéve az 1925-26-os volt. Az új tanárképző intézmény úgy nyitotta meg kapuit a hallgatók előtt, hogy már könyvtárral is rendelkezett - igaz, csak 113 kötettel, amelyeket a Törnatanítóképző Intézettől vettek át. E szekrényi állomány rohamosan bővült, és a következő tanévben már külön helyiséget, "könyvtárszobát" avattak. A főiskola első öt évét bemutató almanach már 3000 kötetet említ - folyóiratok nélkül.²

A háború előtt 10 ezer kötettel büszkélkedhetett a könyvtár: megvásárolták dr. Gerentsér László vívómester hagyatékát, a Testnevelési Tanárok Országos Egyesületének házikönyvtárát és az Országos Testnevelési Tanács gyűjteményét.

A könyvtár fejlesztésében, az állomány folyamatos gyarapodásában két álláspont játszott döntő szerepet:

1. A főiskola vezetése kiemelten kezelte a könyvtár ügyét. Ezt példázza dr. Misángyi Ottó igazgató 1941-es tanévnyitó beszéde: "... a könyvtár a Főiskola lelke lehet és fejlesztése lelkesedésem legfőbb tárgya. ... a Testnevelési Főiskola Könyvtára biztos meggyőződése szerint, vitathatatlanul a világ első ilyenmű szakkönyvtára lett. Az értéktelen munkák kiselejtezése után is 6000 kötetet számláló könyvtárunk bibliophil munkák és modern szakkönyvek tekintetében egyaránt felülmúlja az ó- és újvilág valamennyi főiskolai és hivatalos szakkönyvtárát."³
2. A magyar sportélet vezetése minden segítséget megadott egy központi, nagy gyűjtemény létrehozásához. Némely elfogultság, túlzó büszkeség is meghúzódik Misángyi úr elismerő szavai mögött, de hogy dicsérete nem volt teljesen alaptalan, annak egyik bizonyítéka az 1943-ban Hepp Ferenc szerkesztésében megjelent kis kötet: A Magyar Királyi Testnevelési Főiskola múzeumi könyvgyűjteményének leírása.⁴

Ez a kalauz 65 könyvritkaságról ad részletes leírást, közöl eredeti illusztrációkat. Ugyanebben az évben készítették el a könyvtár teljes állományáról a tájékoztató jegyzékeket, amelyeket a Testnevelés című folyóirat 1944-es számaiban jelentettek meg.⁵ E publikációk forrásértékét növeli az a tény, hogy Budapest ostromakor 7000 kötet – köztük a muzeális különgyűjtemény – továbbá a nyilvántartások, katalógusok is megsemmisültek.

A háborús károk felszámolása, a nyilvántartások pótlása hosszú időt vett igénybe, a kölcsönzés csak 1947 tavaszán indult meg újra. A könyvek tartalmi feltárásához 1950-51-ben kidolgoztak egy sajátos Sportszakrendet. Sajnos nemcsak ezt a következetlen, nehezen bővíthető segédletet, hanem a könyvtárosok egyéb munkáját is áthatották az ideológiai célok: többek között túlzott mértékű, indokolatlan selejtezéseket hajtottak végre az ötvenes évek elején.

Az 1956-os könyvtári törvény lehetőséget adott a testnevelési könyvtári hálózat létrehozására, azonban a sportirányítás nem ismerte fel az együttműködésben rejlő lehetőségeket, és nem támogatta kellőképpen a

hálózat kiépítését. A könyvtár még többször próbálkozott "egyedül-állóságának" felszámolásával, de a sporttársadalmat nem sikerült meggyőznie a változás előnyeiről.

Első információs kiadványunk is 1956-ban jelent meg Külföldi Szakirodalmi Tájékoztató címmel. A szerkesztésében bekövetkezett változásokat, tartalmának bővülését a címváltozások is jelzik: Szakirodalmi Gyorstájékoztató, Szakirodalmi Tájékoztató. Fordítást adott a beérkezett folyóiratok tartalomjegyzékéről, a tudományos lapok cikkeit annotálva közölte, tájékoztatta az olvasókat a könyvtár gyarapodásáról, melléklet rovatában módszertani segédletek jelentek meg (pl. a Cooper-teszt). Utolsó számát 1990-ben adtuk ki.

Legismertebb kurrens kiadványunk a Magyar testnevelési és sport-szakirodalom bibliográfiája, amely az adott évben megjelent hazai testnevelés- és sporttudományos közleményeket gyűjtötte össze. Első kötete az 1962-es év termését tartalmazza, az utolsó, amely nyomtatásban is megjelent, az 1983-as év összegzése volt. (A további évek anyaga cédula formájában megtalálható Dokumentációs Osztályunkon.)

A TF könyvtár életében nagy változásokat hozott az 1969-es esztendő. A Kutatóintézet Szakirodalmi és Dokumentációs Osztályát és a könyvtárat február 1-vel egyesítették és hivatalos nevünk Szakkönyvtári és Dokumentációs Központ (SZDK) lett. Nemcsak szervezetileg bővültünk, március 20-án új könyvtári helységet avatott a főiskola vezetése. (Ma raktárként használjuk az akkori olvasótermet.)

A hetvenes évekre a dokumentációs tevékenység megerősödése a jellemző: kialakult fordítói hálózatunk, 4-500 szakfordítást készítettünk évente. Erre építettük a szakemberek körében nagy sikert aratott "Válogatott cikkek a világ sportszakirodalmából" című sorozatunkat. Összeállítást jelentettünk meg a rekreáció, a labdajátékok, az erőfejlesztés, az atlétika témaköréből. Összesen 19 ilyen tematikus kötetet adtunk ki, amelyekhez bibliográfiát is mellékelünk.

Új vezetés került a könyvtár élére 1979-ben. Vállalásaik között első helyen egy új osztályozási rendszer bevezetése szerepelt: a tárgyszavas indexelés és az ETO voltak a jelöltek. "Az elodázhatatlan változás módzatait vizsgálva az Egyetemes Tizedes Osztályozás bevezetése mellett döntöttünk. Az ETO-nak is vannak hátrányai, de a szakirodalom tanulmányozása és az illetékes szakemberekkel folytatott konzultációk inkább

az előnyeiről győztek meg. Sportszakmailag szigorúan nézve, az ETO is hordoz magában bizonyos következetlenségeket, nem egészen pontos alá- és fölérendeltségi viszonyok fedezhetők fel benne, egyes speciálisabb fogalmak hosszú számokkal történő kifejezése kényelmetlenségeket okozhat, de kimunkáltsága, elterjedtsége, bővíthetősége, a fogalmak árnyalt kifejezésére való alkalmassága mindenképp ennek az osztályozási rendszernek az oldalára billentik a mérleg nyelvét."⁶ A katalógusokat lezárva, 1980-tól minden dokumentumtípus tartalmi feltárására az ETO-t használjuk, a sportkiadványoknál a teljes változatot. Az ETO ezen részének 1988-ban lezárt jelentékeny bővítése ellenére a használat során a fent említett hátrányok egyre inkább korlátokká váltak.

Az eredeti elképzelésekben az ETO nem egyeduralkodó rendszerként szerepelt, azt terveztük, hogy bizonyos dokumentumtípusokat, állományrészeket tárgyszavazni fogunk, de ez nem valósult meg. A szójegyzék és a tapasztalat hiánya a SPORTDOC adatbázis építésénél ütközött ki. Számítógépes bibliográfiai adatbázisunk tervezése, a célok meghatározása 1988-89-ben történt. Automatizálásunk idővel hasonló jelenségeket kezdett produkálni, mint a Bermuda-háromszög. Először a kollégák "tűntek el" a Dokumentációs Osztályról, és velük együtt a folyamatosság, aminek következtében a számítógéppel előállítani kívánt bibliográfiák, információs kiadványok is - egyáltalán nem rejtélyes módon - fellelhetlenné váltak.

A JELEN A SZÁMOK TÜKRÉBEN

A közepes méretű könyvtárak közé tartozunk 95.000 kötetes állományunkkal, amelynek 60%-át teszi ki a testnevelés- és sportszakirodalom. E tudományterület hazai kiadványait teljességre törekvően gyűjtjük, amíg a határterületek irodalmát (pedagógia, pszichológia, orvostudomány, történelem, szociológia) válogatva.

Állományunkon belül nem megfelelő az idegen nyelvű könyvek aránya és ez nemcsak sportszakmai szempontból hátrányos, hanem a szervezés alatt álló nyelvi tanárképzésben is akadályokat jelenthet majd. Szűkös beszerzési keretünkben kiemelten kezeljük a sportmenedzser és a humán kineziológia nemzetközi irodalmát, amelyeket szeretnénk visszamenőlegesen is beszerezni. Nehezíti helyzetünket, hogy a mi tudo-

mányterületünk könyvei ritkán szerepelnek a külföldi ajándékozási akciók listáin, ezért is van fontos szerepe a nemzetközi kiadványcserének beszerzési forrásként.

Folyóiratgyűjteményünk közel 20.000 kötete kincsesbánya a történe-szeknek, mert ezt az állományrészt nem érték háborús károk. A békés időkben pedig a könyvtárosok ügyeltek arra, hogy a költségvetési keret csökkenése, előfizetési lehetőségeink szűkülése ne befolyásolja periodika-gyűjteményünk információs értékét. Az évenkénti újabb és újabb lemondások ellenére 150 féle folyóiratunk között megtaláljuk a legfonto-sabb sporttudományos és testneveléstudományi lapokat angol, német, francia nyelven, a legnépszerűbb sportágak szaklapjait és két napilapot: a zürichi Sportot és a francia L'Equipe-t.

Az előző részben már említettem, hogy Dokumentációs Osztályunk szakfordításokat készít. 11.000 darab könyvrészlet, folyóiratcikk magyar nyelvű változatát tudjuk az olvasók rendelkezésére bocsátani. Anyagi okok miatt az elmúlt években ez a különgyűjteményünk már nem gyarapodik nagy számban.

A másik nagyforgalmú különgyűjteményünk az egyetemen megvédett doktori értekezéseket és szakdolgozatokat (4000 darab) tartalmazza. Ezt az állományrészt csak helybenolvasásra lehet igénybe venni, másolatot nem készítünk róluk, és könyvtárközi kölcsönzéssel sem kölcsönözzük.

Tartottunk tőle, hogy a nem hagyományos dokumentumok már hagyományosan hiányozni fognak az állományunkból. Pironkodva vallottuk be a videokazetta után érdeklődő olvasóknak, hogy nem rendelkezünk oktatófilmekkel. E jogos és sürgető igények kielégítésére használtuk fel a Művelődési Minisztériumtól 1993 végén kapott állománygyarapítási támogatás egy részét. Videotékánk kiépítésénél szeretnénk együttműködni a jelentős gyűjteménnyel rendelkező testnevelő tanárokat képző főiskolákkal.

Statisztikai körképünket a forgalmi adatok teszik teljessé. A beíratkozott olvasók száma 2000 volt 1993-ban, akik kb. 21.000-szer használták könyvtárunkat. A hallgatók nemcsak olvasni, kölcsönözni járnak hozzánk, hanem írógépet használhatnak, színházjegyet válthatnak, videót nézhetnek. Ezeket az "extra" szolgáltatásokat az ún. külsős olvasók is

igénybe vehetik, akik telefonos érdeklődésére néha csodálkozva válaszolunk: természetesen minden 16 évét betöltött magyar állampolgár beíratkozhat könyvtárunkba.

HAGYOMÁNYOS SZOLGÁLTATÁSAINK ÉS KIADVÁNYAINK

Olvasóink joggal várják el tőlünk, hogy olyan információtechnikai eszközök segítségével szolgáljuk ki őket, amelyek már természetes részei a könyvtárak társadalmi környezetének. A könyvtárosoknak azonban ügyelniük kell arra, hogy a hagyományos szolgáltatások és az elektronikus információs szolgáltatások között egyensúly alakuljon ki:

- a sikeres fejlesztések a könyvtár erősségei közé tartozó, már meglévő szolgáltatásokon alapulnak;
- az on-line és CD-ROM-os keresés megnöveli az igényeket pl. a reprográfiai szolgáltatások, a könyvtárközi csere iránt;
- a hagyományos szolgáltatások több lehetőséget adnak a könyvtár imázsának kialakítására, a személyes kapcsolatok kiépítésére könyvtáros és olvasó között.

A felsőoktatási könyvtárak kedvezőtlen helyzetét mutatja, hogy az alapvető szolgáltatást, a helybenolvasást minden összegzés megemlíti. A hallgatói létszám emelkedése, a posztgraduális képzés sokszínűsége, a tankönyvbeszerzési nehézségek, a kölcsönözhető példányok csökkenése mind indokolják az olvasói férőhelyek számának növelését. Mivel a mi könyvtárunk falai sem rugalmasak, ezért 45 ülőhelyes olvasótermünk zsúfoltságán egy mikrotfilmleolvasó-kutató szoba kialakításával próbáltunk csökkenteni.

Sokkal kedvezőbb a helyzetünk a reprográfiai szolgáltatások terén: szervezetileg hozzánk tartozik az egyetem nyomdája és a mikrofílm-labor, így nem okoz gondot fénymásolatok, fotók, mikrofilmek készítése. Az azonnali másolási igények gyorsabb kiszolgálása és a kollégák tehermentesítése érdekében ez év elején üzembe helyezünk egy, az olvasók által kezelhető másolót.

Nemzetközi kapcsolatainkat szeretnénk bővíteni a közvetlen könyvtári kölcsönzéssel. Eddig az OSZK-n keresztül kaptuk meg a külföldről kért dokumentumokat, ezentúl a legnagyobb gyűjteménnyel rendelkező társintézményektől (Kölni Sportfőiskola, INSEP) közvetítő nélkül szeretnénk beszerezni a fénymásolatokat önköltségi áron.

Irodalomkutatások készítésekor nekünk is gondot okoz kurrens bibliográfiáink hiánya, amiket megkísérelünk kisebb lélegzetű, dokumentumtípusra orientált tájékoztatási kiadványok szerkesztésével pótolni. Ezek közül a legátfogóbb témájú a félévente megjelenő Gyarapodási jegyzékünk, melyet 1991-ben indítottunk újra, és ingyen juttatunk el a társintézményekhez. Két tematikus bibliográfiát jelentettünk meg 1993-ban: "Labdarúgás" és "Úszásoktatás" címmel. Szerkesztés alatt áll a gyógytestnevelés tíz éves hazai irodalmára visszatekintő gyűjtemény.

Törekszünk könyvtárunk speciális dokumentumainak feltárására: megjelenés előtt áll a testnevelés doktori értekezések bibliográfiája; megkezdjük az anyaggyűjtést a szakfordítások válogatott bibliográfiájának elkészítéséhez.

Büszkéek vagyunk arra, hogy "hagyományos" szolgáltatásaink közé tartozik a hallgatók könyvtárhasználatra oktatása az informatika tantárgy keretében. Az órákon a könyvtár bemutatása mellett tanácsokat adunk a tanuláshoz, a referátumok elkészítéséhez, a negyedéves hallgatókat a szakdolgozatírás rejtelseibe vezetjük be. Ezeknek a foglalkozásoknak és olvasószolgálatos kollégáink segítőkészségének köszönhető, hogy a hallgatók körében végzett szociológiai felmérésben, amely tantárgyakra, szervezeti egységekre terjedt ki, a könyvtár szolgáltatásaival és légkörével kiemelkedően elégedett az olvasók.

A HAZAI SPORTINFORMCÁIÓS RENDSZER

A történeti visszapillantásban utaltam rá, hogy többször próbálkoztunk a testnevelési könyvtárakat tömörítő hálózat kiépítésével és az együttműködés megszervezésével. Könnyebb helyzetben lennénk most, a hazai számítógépes információs rendszer megteremtésénél, ha az akkor szerzett tapasztalatok és segítőtársak mögöttünk állnának. Hátszágunk gyengeségét ellensúlyozhatjuk, ha "vigyázó szemünket" külföldre vetjük, és az ott létrejött adatbázisokat, szolgáltatásokat a szervezés és az együttműködés szempontjából vizsgáljuk meg.

Tekintsük át, milyen kérdésekkel fordulhatunk ezekhez a rendszerekhez, milyen típusú információt tárolnak:

- Mely országoknak van sporttörvénye Európában? Clearing House (az Európa Tanács sportinformációs központja, Brüsszel);
- Bibliográfiai összeállítást szeretnénk az amerikai egyetemi kosárlabdáról: SportDiscus (kanadai bibliográfiai adatbázis, CD-ROM-on is megvásárolható);
- Milyen sportágakban rendeznek világbajnokságot 2002-ben? SPORTCAL (angol, CD-ROM-on is megjelenő eseménynaptár, kimunkált szervezetmutatóval);
- Milyen módszerekkel tanítsuk úszni a vak gyerekeket? SPOLIT (német bibliográfiai adatbázis, CD-ROM-on is megvásárolható).

A leginkább a sportrajongókat érdeklő adatokat, eredményeket is meg tudhatjuk: ki, mikor, milyen eredménnyel nyert meg egy versenyt, ki tartja egy sportág világcúcsát.

Könyvtárunk is rendelkezik azokkal az információkkal, amelyek a pontos választ jelentik ezekre a kérdésekre, de némelyiket fáradságos, időigényes kereséssel tudnánk csak megtalálni, mert állományunk feltárt-sága nem elég differenciált ehhez. És nem is gondolom, hogy nekünk kellene felvállalni a különböző típus, kategóriájú információk adatbázis-ba szervezését. (A példaként említett rendszerek mögött politikai szervezetek, üzleti vállalkozások és mellesleg felsőoktatási könyvtárak állnak.) A mi feladatunk egy kutatást-oktatást segítő bibliográfiai adatbázis létrehozása, és a hazai sportinformációs rendszer összehangolása, az erőforrások, lehetőségek feltérképezése, a tapasztalatok összegyűjtése (néhány sportszövetség számítógépes nyilvántartása, MTI-Sportrekordok, Sportolók adatbázis, FSZEK Közhasznú Információk). A megkezdett fejlesztések sikere azon múlik, hogy szakmailag, technikailag és szervezetiileg mennyire lesz egységes a hálózat. Mint minden felsőoktatási intézménynek, nekünk sem állnak rendelkezésünkre a szükséges pénzeszegek, de rendelkezünk azzal a szaktudással, amely a működési keretek, az elérendő célok meghatározásához szükséges. Ismerjük a hazai felhasználók igényeit és a külföldi partnerek elvárásait az együttműködés terén. Az ő érdekeiket képviselve kell aktív szerepet vállalnia könyvtárunknak a hazai sportinformációs rendszer megalkotásában. Ha ezt nem

tesszük meg, akkor számunkra kedvezőtlen folyamatok elszenvedői leszünk, és lehetőségeinket, erőinket meghaladó feladatok vállalására kényszerülünk.

KÖNYVTÁRUNK AUTOMATIZÁLÁSA

A könyvtárakat elért technikai újítások egyike sem követelt olyan mérvű változtatásokat a szervezet felépítésében, a munkavégzésben mint a számítógép. A kollégák félelmeivel ellentétben az automatizálás sikere nem a műszaki ismertek hiányán múlik, hanem a megfelelően kidolgozott, a könyvtárra szabott stratégián. Ha ezzel rendelkezik intézményünk, akkor elkerülhetjük a zsákutcákat, tévutakat, és nem bitek tömegeit zúdítjuk a használókra, hanem tényleges ismereteket. A tömegvonzás - minél több rekord, minél nagyobb rendszer - elve nem szoríthatja háttérbe olvasóink valós igényeit:

- könyvtárunk szolgáltatásai (hagyományos és elektronikus) közelítsék meg a külföldi társintézmények szolgáltatásainak színvonalát;
- a hazai szakirodalomból építsünk adatbázist;
- tegyük lehetővé adatbázisunk lekérdezését helyi és külső hálózaton keresztül;
- biztosítsunk hozzáférést a nemzetközi szakirodalomhoz, adatbázisokhoz.

Egyetemi könyvtár lévén fejlesztésünknek igazodnia kell az intézmény alapfunkcióihoz, komplex együtttest kell alkotnunk a többi szervezeti egységgel. Mint diszciplináris központnak tekintettel kell lennünk az együttműködő felek igényeire, ezért az előbb felsorolt kritériumok mellé egy speciális kérés csatlakozik: olyan integrált könyvtári rendszert vezessen be könyvtárunk, amely a multimédia kezelésére is képes.

- A mozgás egyetemén a mozgás tanítását másképp nem lehet elképzelni, mint a legkorszerűbb szemléltető eszközökkel. 1994-ben kezdjük meg egy új videostúdió építését, oktatófilmek készítését, a videotár bővítését.
- A Nemzetközi Pető Intézet (közösén nyújtottunk be sikerese pályázatot az IIF-hez) már most nagy mennyiségű kazettaállománnyal rendelkezik, a gyógyítás érdekében a mozgás fejlődését követik nyomon.

- A Sportmúzeumban különösen a fotótár feldolgozása indokolja az ilyen irányú fejlesztést.

Jegyzetek

1. Két összefoglaló publikáció foglalkozott eddig a könyvtár történetével:
Tóth István: A Szakkönyvtár és Dokumentációs Központ kialakulása. In: 25 év a szocialista testkultúra útján. 1925-1970. Bp., 1970., 61-70.
Ócsai József: Szakkönyvtári és Dokumentációs Intézet. In: 50 év a testkultúra szolgálatában. 1925-1975. Bp., 1975., 181-187.
2. A Magyar Királyi Testnevelési Főiskola Almanachja. 1929-1930. Bp., 1930., 53.
3. Pluhár István: Tanévnnyitás a Főiskolán. Testnevelés 1941,14,10,907.
4. Hepp Ferenc: A Magyar Királyi Testnevelési Főiskola múzeumi külön könyvgyűjteményének leírása. Bp., 1943.
5. Misángyi Ottó: Testnevelési Főiskolán Szakkönyvtárának jegyzéke. Testnevelés. 1944,17,5,435-446.
6. i.m. 522-530.

The Library of the Hungarian University of Physical Education: past and present

Ilona Bodnár

The Library of the Hungarian University of Physical Education serves as the main national collection of sports science and related topics and at the same time it is the library of the university. The description of its interesting history is followed by data about its present stocks, staff and services.

A Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtára: a testnevelés- és sporttudomány diszciplináris központja

ORTUTAYNÉ LÉCES Melinda
Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtára
Budapest

A Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtára egyetemi könyvtár, országos feladatkörű szakkönyvtár és a testnevelés- és sporttudomány országos diszciplináris központja.

Egyetemi könyvtárként feladata az egyetem oktatóinak, kutatóinak, minden munkatársának, hallgatóinak ellátása az oktatáshoz, kutatáshoz, tanuláshoz szükséges irodalommal.

Országos feladatkörű szakkönyvtárként az a feladata, hogy az ország bármilyen pontján élő, a téma iránt érdeklődő olvasók, kutatók számára hozzáférhetővé tegye a szakterület dokumentumait, illetve a szakirodalmát.

Diszciplináris központként pedig az illető téma információs központjává kell válnia, ahol különféle információforrásokból lehet megismerni a szakterület irodalmát.

Könyvtárunknak egyrészt a hagyományos könyvtári szolgáltatásokat kell nyújtania, úgymint primer dokumentumok kölcsönzése, könyvtári kölcsönzése, másolat szolgáltatás. Másrészt szakirodalmi szolgáltatásokat kell létrehozni, úgymint katalógusok, bibliográfiák, tájékoztató kiadványok szerkesztése. Végül személyre szóló szolgáltatásokat kell végeznie: irodalomjegyzékek, témafigyelés készítése. Szolgáltatnia kell ezeken túl az elektronikus információt is, navigálnia kell az elektronikus világkönyvtárban. Fel kell tárnia a szakterület új informálódási lehetőségeit.

Az információtechnika fejlődése, a helyi hálózatok, a regionális, országos, majd a nemzetközi hálózatok, létrejötte, a különféle adatbázisok és könyvtári katalógusok könnyű elérhetősége, az elektronikus levelezés és a levelezési listák, az elektronikus folyóiratok megszületése, a hipertext és egy sor újdonság változásokat hozott a könyvtárak és a könyvtárosok életében.

Mi jellemezte korábban, vagy sok helyen még ma is a könyvtárakat? A helyi használat. A könyvtárba el kellett, el kell menni, ha valaki ki akar kölcsönözni egy könyvet, vagy meg akarja nézni a katalógusát, ha irodalomjegyzéket szeretne összeállítani. Ez alól kevés kivétel van csak, mint például a könyvtárközi kölcsönzés, vagy a telefonon történő tájékoztatás. Az információtárolás- és feldolgozás gépesítése egyre több esetben teszi lehetővé azt, hogy helytől függetlenül, akár a lakásunkban, vagy munkahelyünkön a saját íróasztalunkon lévő számítógépünk segítségével juthassunk információhoz. A nálunk fejlettebb országokban, ahol az elektronika, az informatika fontosságát már korábban felismerték, és persze megfelelő anyagi háttér is volt a megvalósításhoz, ma már a hálózatoknak a lakásokig való kiépítése a cél. A kommunikáció, az adatátvitel sebessége és minősége óriási léptekkel fejlődik és gyorsul. Az információtárolás újabb és újabb lehetőségei, a háttértárak kapacitásának elképesztő bővülése, a CD-ROM technika kialakulása az információtárolást is forradalmasítja. A könyvtár, amely korábban főleg a dokumentumtárolás és feldolgozás színtere volt, az információtárolás, feldolgozás, és közvetítés központjává válik. Egyúttal az információs központ is az elektronikus világkönyvtár része lesz.

Az elektronikus világkönyvtár léte átértékeli a könyvtáros szerepét és feladatát is. Új igényeket támaszt vele szemben, új feladatokat tűz ki elé. A könyvtáros korábban a dokumentumok gyűjtésével, feltárásával és kölcsönzésével foglalkozott. Ha a könyvtár információs központtá alakul, akkor ez már önmagában nem lesz elég. A könyvtárosnak információs szakemberré kell válnia. Nemcsak a dokumentumokat, hanem az információkat is kell gyűjtenie, feldolgoznia és közvetítenie. Amennyiben egy diszciplináris központ munkatársa, a könyvtárosnak a kutató információs asszisztensévé kell válnia. Az elektronikus világkönyvtár használata az információs szakember, a könyvtáros feladata, mert ő van birtokában olyan jártasságoknak, olyan szakismereteknek, olyan technikáknak, amelyekkel az információt megszerezni tudja, új információs forrásokat képes felkutatni. Nemcsak kiszolgálja a kutatót információval, hanem elébe is megy igényeinek. Ezzel időt takarít meg a kutató és a kutatás számára. A könyvtáros szerepe felértékelődik. Munkája az információmennyiség növekedésével egyenes arányban válik egyre nélkülöz-

hetetlenebbé. Ennek megfelelően a Magyar Testnevelési Egyetem könyvtárának a szakterület diszciplináris központjaként négy nagy feladatot kell teljesítenie:

- létre kell hoznunk a magyar testnevelés- és sporttudomány adatbázisát,
- közvetítenünk kell a külföldi szakirodalmat az elérhető forrásokból,
- el kell készítenünk a magyar testnevelés- és sporttudomány tezauruszát,
- élnünk kell az elektronikus világkönyvtár használatának lehetőségével.

Fejlesztjük gépparkunkat és hamarosan szeretnénk hozzájutni egy korszerű könyvtári integrált rendszerhez is, amivel a könyvtár teljes dokumentum gyarapodását gépre tudnánk vinni, és saját adatbázisának gépre vitelét, de a munka abbamaradt. Létrejött a Sportdoc (előzőleg TFDOC), egy kb. 10.000 rekordot tartalmazó adatbázis, amiben 1988-tól található meg a gyarapodási jegyzékek anyaga, könyvek, folyóiratcikkek, szakdolgozatok leírása. Az állomány szerző és tárgyszó szerint kérdezhető le, illetve Boole algebrai megoldások is alkalmazhatók. 1993. július 1-től megkezdjük a magyarországi időszaki kiadványok cikkeinek feldolgozását, egyelőre adatlapon, papíron. Ha sikerül szert tennünk az említett integrált könyvtári rendszerre, akkor természetesen közvetlenül gépen fogjuk feldolgozni a könyvtár folyamatos gyarapodását, s ha energiánk engedi, akkor visszamenőlegesen is gépre vesszük állományunkat. A már meglévő gépi adatbázist revízió után konvertálni fogjuk az új rendszerbe.

A külföldi szakirodalmat két forrásból kívánjuk közvetíteni: CD-ROM adatbázisokból és on-line adatbázisokból. A testnevelés- és sporttudomány területén két jelentős CD-ROM adatbázis létezik, az egyik a német Spolit, a másik a kanadai Sport Discus.

A Spolit a Bundesinstitut für Sportwissenschaft szerkesztésében, az Ingrid Czwalina Verlag forgalmazásában rendelhető meg. A sport szakirodalmat 1973-tól dolgozza fel. Jelenleg mintegy 70.000 rekordot tartalmaz, évente 6000 rekorddal bővül. Minden ősszel aktualizálják. Előfizetési díja egy évre 1200 DEM, de hároméves megrendelés esetén csak 800 DEM. Ezek az árak az egy felhasználós változatra vonatkoznak.

A Sport Discus a Sport Information Resource Centre (SIRC) szerkesztésében és a SilverPlatter Information Inc. forgalmazásában jelenik meg. A sport- és testnevelés, illetve a sporttal kapcsolatos tudományterületek irodalmát 1975-től dolgozza fel, a könyveket azonban már 1949-től. 1992-ben csatlakozott hozzá az amerikai Sport and Leisure adatbázis 18.500 rekorddal, ezévtől pedig a francia Héracles adatbázis is 51.000 rekorddal. A Sport Discus CD-ROM jelenleg 250.000 rekordot tartalmaz, évente 18.000 rekorddal bővül. Évente kétszer aktualizálják. Éves előfizetési díja 1500 USD + 10% az Észak-Amerikán kívüli megrendelőknél. Nemrég Franciaországban jártunk, ahol mindkét CD-ROM adatbázis állományát, lekérdezési módjait tanulmányoztuk. Azt kérdeztük a francia kollégáktól, hogy meg tudnák-e mondani, hogy kik használják az egyiket, kik a másikat, és miért. Azt válaszolták, hogy mindkettőt ugyanazok a kutatók használják, mert a kanadai rengeteg információt tartalmaz a világ teljes szakirodalmi terméséből, a német viszont minősége miatt vonzó. A kapcsolódó tudományterületek CD-ROM-jait nem kívánjuk beszerezni, mert azok bőven megtalálhatók az ország nagy tudományos, egyetemi stb. könyvtáraiban. Mi csak egy olyan adatbázist készítünk majd, amiből meg lehet tudni, hogy hol mi van meg és milyen feltételekkel lehet lekeresni.

Ősszel egyetemünkön járt a francia Réseau Sport Doc (Sport Doc Hálózat) egyik intézményéből a dokumentációs szolgálat vezetője. Megismertetett minket a hálózattal, és javasolta, hogy lépünk be. Ez a hálózat készíti a Héracles adatbázist, ami most már CD-ROM-on is hozzáférhető. A hálózatnak az úgynevezett centres producteurs-jei, azok az intézmények, amelyek részt vesznek a rekordok előállításában, hozzák létre az adatbázist. Jelenleg 15 ilyen intézmény van Franciaországban. Évente 400 időszak kiadványt, 1000 monográfiát, kéziratot, AV és egyéb dokumentumot dolgoznak fel a testnevelés, sport, sportpedagógia, sportlétesítmények és sporteszközök, szervezés és szabályozás, sportorvostudomány, fiziológia, sportpszichológia, sportszociológia, biomechanika, sporttörténet és egyéb, a sporttal kapcsolatos diszciplinák területéről. Az adatbázis jelenleg 51.000 rekordot tartalmaz, évente 6000 rekorddal bővül. A hálózatba kétféleképp lehet belépni: vagy centre producteurként, aki beadja adatbázisát, ezért nagy engedményeket kap, vagy centre associéként, aki csak lekérdezi az adatbázist. Egyetemünk tárgyalásokat

folytatott a csatlakozásról, ami meglehetősen előnyösnek ígérkező lehetőségekkel kecsegtet. On-line adatbázisokat természetesen a világ minden tájáról szeretnénk lekérdezni az IIF jóvoltából meglévő X.25 interfészünk segítségével. Ugyancsak szeretnénk használni a hálózatokon elérhető egyéb szolgáltatásokat, információforrásokat is, a kézikönyveket, elektronikus folyóiratokat stb.

Egyik legfontosabb feladatunk – a saját adatbázis kiépítése miatt is –, hogy kezdjük meg a magyar testnevelés- és sporttudomány tezaurusának szerkesztési munkálatait. Ehhez komoly segítséget nyújtanak a már meglévő kéziratok, amelyeknek létrejöttében igazgatónk, Krasovec Ferencnek, néhai Tóth Istvánnak, egyetemünk főtitkárának és Szabó Lajosnak, a könyvtári osztály korábbi vezetőjének vannak múlhatatlan érdemei.

Jól tudjuk majd használni a SIRC és az Héracles tezaurszt, valamint a Spolit tárgyszójegyzékét is. Olyan tezaurszt kell összeállítanunk, amely a SIRC tezaursz szerkesztési elveit alkalmazza, mert tapasztalatunk szerint a világ legtöbb szakkönyvtárában és dokumentációs központjában ezt veszik alapul.

Saját adatbázisunk építése során követnünk kell a IASI (International Association for Sport Information), azaz a Nemzetközi Sport Informatikai Társaság egységesítési törekvéseit. Ez létkérdés számunkra, mert az IASI pontosan a nemzetközi adatforgalmazás egy tervezett nemzetközi sport adatbank miatt alakította ki mintegy tíz éve az egységes rekordstruktúrát és mezőkiosztást, valamint a kétnyelvű rekordokat, amit tagállamai elfogadtak és alkalmaznak is. Az indexelési elveket is egységesítették, amelyeket nekünk szintén át kell vennünk. Az IASI minden nemzetközi szabványt figyelembe vett, jó kapcsolatokat épített ki a FID-del, az IFLA-val és az ISO-val. Legnagyobb törekvése egy nemzetközi sport adatbank kialakítása, amelynek központja a már említett kanadai SIRC Könyvtárunknak, de minden a testnevelés- és sporttudományban publikáló magyar kutatónak is az az érdeke, hogy a nyugat-európai integrációra törekedjen. Mi ehhez egy olyan magyar adatbázis létrehozásával szeretnénk hozzárujni, amely nemzetközi szinten is megállja a helyét, csatlakozni tud valamelyik nagy külföldi adatbankhoz, ezáltal nemzetközileg lekérdezhetővé teszi a magyar szerzők műveit.

A Magyar Testnevelési Egyetem Könyvtára abban a szerencsés helyzetben van, hogy az egyetem vezetősége messzemenőig érti, elismeri és segíti törekvéseinek megvalósításában. Amennyiben minden optimálisan alakul úgy a hardver mint a szoftver tekintetében, rövid idő alatt óriási fejlődést érhetünk el. Meglévő gépi adatbázisunk anyagát revideáljuk, illetve gépre visszük a papíron feldolgozott tételeket is, ezáltal ez év végére reményeink szerint 14.000 rekordunk lesz. Ha sikerül beszerezni a két CD-ROM adatbázist, akkor az 320.000 rekordot jelent. Tehát év végére 334.000 rekordot tudunk majd lekérdezni 1995-ben pedig 24.000 saját rekorddal és 344.000 CD-ROM rekorddal számolunk.

The Library of the Hungarian University of Physical Education: disciplinary centre of physical education and sports science

Melinda Ortutay Léces

The description of the library is continued more in relation to its future.

It is the duty of this library to produce the database of Hungarian physical education and sports science, to edit the thesaurus of it, to serve as intermediary for databases in this field and to have better use of the growing number of electronic resources. The steps taken in this directions and plans for development are explained.

Bemutatkozik a Pető Intézet Könyvtára

Balogh Margit

Pető András Nevelőképző és Nevelőintézet
Budapest

A Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézete, – ismertebb és egyszerűbb nevén, a Pető Intézet – világhírű. Egy-egy film bemutatása, vagy megjelenő újságcikkek után gyakran állt és áll a figyelem középpontjában. Meggyőződésem ugyanakkor, hogy az intézményben folyó komplex nevelési tevékenységet valójában csak kevesen ismerik, mint ahogy az olvasók is csak ritkán tudják milyen és mennyi elvégzett munka áll egy-egy könyvtári tevékenység mögött.

A dr. Pető András orvos-pedagógus által alkotott, kidolgozott konduktív pedagógiai rendszer segítségével sok mozgássérült gyermek és felnőtt rehabilitációja és integrációja vált lehetségessé az elmúlt évtizedek alatt. Ma már az intézmény-komplexumban külföldi és hazai mozgássérültek százait fogadják évente, több országban magyar, valamint az itt végzett külföldi konduktorok segítségével konduktív pedagógia központok létesültek. Pető András nagyon fontosnak tartotta olyan szakemberek képzését, akik képesek a konduktív pedagógia gyakorlati megvalósítására. Ezért az intézményben először konduktorok, majd főiskolai oktatás keretében konduktor-tanítók képzése indult meg.

A központi idegrendszer sérülése következtében mozgássérültté vált gyermekek és felnőttek konduktív nevelésének története a háború után, a Bárczi Gusztáv vezette Gyógypedagógiai Főiskola Mozgásterápiai tanszékén kezdődött, amikor Pető, az addig elsősorban biológiai, orvosi problémaként kezelt mozgásfogyatékossgát az egyén aktivitásra, önállóságra, kreativitásra történő, személyiségközpontú nevelésével kívánta javítani. Pető volt az, aki utat mutatott a humanisztikus habilitáció-rehabilitáció számára, s neki is köszönhető, hogy ma már a sérültek társadalomból való kirekesztése helyett a társadalomba való integrálódást, visszahelyezést tartják elsődlegesnek.

A tanszék, majd a Villányi úti Mozgássérültek Intézetének eredményei, Pető nemzetközi elismertsége szakmai körökben – kiterjedt levelezése, a neki ajánlott-dedikált könyvek is mutatják, – lassan hazai elismertséget

is hoztak Petőnek és a konduktív pedagógiával elkötelezetten foglalkozó munkatársainak. Magánkönyvtára, amely a jelenlegi könyvtár alapja, egyedülálló gyűjtemény Petőhöz kötődő személyes jellege és a konduktív pedagógia filozófiai, pszichológiai, neveléstudományi, orvos-biológiai alapjait és fejlődését tükröző volta miatt. A szakirodalom nagyrészt angol és német nyelven található és zömében idegen nyelvű az immár külön kezelt Pető-gyűjtemény is, amelyben értékes filozófiai, vallás- és művészettörténeti művek, valamint szépirodalmi alkotások vannak. A könyvek, Pető 1967-ben bekövetkezett halála után kerültek a jelenlegi könyvtárba.

Pető Andrásnak kész tervei voltak az intézmény és pedagógiája fejlesztésére vonatkozóan. Dr. Hári Mária, Pető életművének folytatója, munkatársaival együtt sokat tett megvalósításukért. Így ma egy több mint másfélezer embert foglalkoztató intézmény-komplexumról beszélhetünk, ahol eddig közel ezer diszfunkciós ember, gyermek és felnőtt konduktív nevelése, rehabilitációja és ötszáz konduktor szakember képzése történt meg. Az intézmény tevékenysége összetett. Fejlesztés alatt áll a szakmai, főiskolai képzési rendszer, fejlődik a konduktív nevelési rendszer, gyorsaszik a technikai ellátottság, nemrég a nyilvántartási rendszer támogatására komoly számítógépes hálózati rendszer kezdte meg működését.

A konduktív nevelés jelenleg bentlakásos, időnkénti bentlakásos és bejáró formában zajlik, különböző jellemző betegségtípus és korosztályi csoportokban. Működik a gyermekambulancia, a mamás csoport és a Szülők Iskolája, amelyekben a szülő(k) is résztvesz(nek) a foglalkozásokon, de járnak az intézetbe idős vagy felnőtt korban károsodott emberek is rehabilitációra.

Az intézményben óvoda és általános iskola van mozgássérült gyermekek részére. A Tanácsadó és Vizsgáló Állomáson az intézetbe irányított gyermekek szűrése folyik.

A Mozgássérültek Pető András Nevelőképző és Nevelőintézetének nevelőképző része a 4 éves, konduktor-tanító szakos főiskola, közel 300, közöttük 40 külföldi hallgatóval.

Tanszékeink:

- Nevelés- és társadalomtudományi tanszék,
- Orvosbiológiai adaptív tanszék,
- Konduktív pedagógiai tanszék,

- Kiskorúak konduktív oktatási és nevelési tanszéke,
- Idegennyelvi Lektorátus

A tananyag a tanítóképzés ismert tárgyait, valamint a konduktorképzés anyagát öleli fel és ez utóbbiban jelentős szerepe van az orvosbiológiai képzésnek is.

Ez a komplex konduktív pedagógiai intézmény, amely tehát magában foglalja

- a központi idegrendszer sérülése következtében mozgássérültté vált gyermek és felnőttek konduktív nevelését,
- a konduktív pedagógiai elmélet és gyakorlat fejlesztésének, kutatásának szakmai hátterét
- a konduktív pedagógiával foglalkozók, illetve a pedagógia iránt érdeklődő hazai és nemzetközi szakemberek tájékoztatását, továbbképzését és
- a főiskolai képzést

komplex könyvtári ellátást, komplex könyvtári szolgáltatási rendszert igényel illetve igényelne. Az elmúlt évben sokat fejlődött a könyvtári szolgáltatás, de a további fejlesztéshez a technikai ellátottság megteremtése és a személyi állomány növelése szükséges.

Az intézmény fejlődési szakaszait (Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Mozgásterápiai Tanszéke, Villányi úti Mozgássérültek Intézete, majd a Kútvölgyi úttal továbbfejlesztett intézmény), amely épületbővüléssel, a konduktív nevelésben résztvevők számának gyors növekedésével, a konduktorképzésben megjelenő hazai és külföldi hallgatói létszám gyarapodásával járt együtt, sajnos nem követte s talán nem is követhette arányosan a könyvtár fejlődése. A könyvtár az intézmény fejlesztési elképzeléseihez igazodva összeállította koncepcióját a szerkezeti változtatás, a szolgáltatások korszerűsítése és színvonalának emelése érdekében.

A könyvtár jelenlegi felépítése:

- Központi Könyvtár 14254 kötet
(Kútvölgyi út)
- 1. Oktatási könyvtár 1176 kötet
(Kútvölgyi út)

- 2. Oktatási Könyvtár 981 kötet
(Villányi út)
- 3. Szépirodalmi könyvtár 1886 kötet
(Kútvölgyi út)
- 4. Szépirodalmi könyvtár 1709 kötet
(Villányi út)

A letéti állományból a Kútvölgyi úton a Központi Könyvtár munkatársai kérésére szolgáltatnak, a Villányi úton heti egy alkalommal konduktorok végzik társadalmi munkában a kölcsönzést.

A Központi Könyvtárban 3 teljes munkaidőben foglalkoztatott könyvtáros dolgozik, közülük egy középfokú, kettő egyetemi végzettségű.

A letéti könyvtárak tartalmáról elnevezésük is tájékoztat, sajnos rendszertelenül gyarapított és igen elhasználódott könyvtári részek ezek, összevonásuk és selejtezéssel egybekötött fejlesztésük indokolt.

A jövőben iskolai könyvtárként, rendszeres nyilvántartással szeretnénk őket működtetni. Állományukat a gyakorló óvodai, iskolai tanítást-tanulást elősegítő, a beszéd- és íráskészség fejlesztését támogató pedagógiai és egyéb szakirodalom célirányos és kellő példányszámú beszerzésével, rendszeres felújításával kívánjuk fejleszteni. Fontos a kötelező/oktatott, mese- és ifjúsági irodalom tervszerű gyarapítása (ma erősen hiányos az anyag, hallgatóinkat gyakorta más könyvtárakba irányítjuk). Az iskolai könyvtárak így alkalmassá válhatnak könyvtári tanórák, irodalmi, zenei, szakköri foglalkozások tartására (Villányi úti iskolánkban van ilyen kezdeményezés).

A letéti könyvtárak ily módon történő átalakításával (oktatási és szépirodalmi részek összevonása) megvalósítható a köz- és főiskolai oktatáshoz kapcsolódó mese-, ifjúsági és szépirodalom együttes elhelyezése és szolgáltatása, mert egyébként a Központi Könyvtár állomány helyszűke miatt tovább nem bővíthető.

A könyvtári állományról

A korábbiakban a szakmai, intézményi háttér bemutatásával nagyjából vázoltam összetételét.

Természetesen könyvtárunk gyűjti a konduktív pedagógiával kapcsolatos hazai és külföldi szakirodalmat (immár teljességre törekvően), valamint a pedagógiai, orvosbiológiai, pszichológiai, szociológiai és filo-

zófiai szakirodalomból a kutatáshoz és a főiskolai oktatáshoz szükséges műveket. A konduktív pedagógia területén nemcsak a helyzetből adódóan (egyedülálló gyűjtemény) szeretnénk speciális szakkönyvtárrá, módszertani központtá válni, hanem tudatos szolgáltatás-fejlesztéssel támogatni kívánjuk a világban működő konduktív pedagógiai intézmények információellátását. Igen komoly külföldi folyóiratok járatásával, a legfrissebb külföldi szakkönyvek beszerzésével, a szakirodalmi adatbázisok figyelésével rendszeres gyarapítjuk állományunkat, s megtalálhatók nálunk a konduktív pedagógia tárgyában tartott konferenciák előadásai is.

A Birminghamben működő, magát a világ első konduktív pedagógiai könyvtáráként emlegető – egyébként minden általunk gyűjtött szakirodalmi információra igényt tartó – könyvtár munkatársával látogatásakor együttműködés kialakításában állapodtunk meg, ami elsősorban publikációk cseréjében, másolatszolgáltatásban valósulhat meg. Nagy az érdeklődés az idegen nyelven megjelent konduktív pedagógiai kiadványok iránt, amelyeknek terjesztését és árusítását könyvtárunk magára vállalta.

Sajnos jelentős lemaradásunk van az általános iskolai tankönyvek beszerzése területén, de az ma már egyre nehezebben teljesíthető, hogy az alternatív tankönyvirodalom minden darabját (tanári segédkönyvektől a munkafüzetekig) akár öt példányban is beszerezzük (és hol van ez a Budapesti Tanítóképző Főiskola korábbi 60 példányos beszerzésétől!), amikor sok esetben a kiadók és egyben terjesztők felhajtása is nehéz, nem beszélve az igen magas árról, valamint a tankönyvek kis változtatással történő utánnyomásairól és a gyenge minőség miatti gyors elhasználódásról, a kiadások rendszertelenségéről. Számunkra gondot okoz a tankönyvek tárolása és hozzáférhetőségének biztosítása is.

Mint mindenki más, mi is folyamatosan bővítjük kézikönyvállományunkat, jogszabálygyűjteményünket. A jövőben korszerű adathordozókon tárolt információk vásárlására törekszünk.

A könyvtári szolgáltatások fejlesztése

A központi Könyvtárban az 1993/1994. évi tanévre beiratkozott olvasók száma 324 fő, ebből főiskolai hallgató 234 fő, régi olvasóink száma 90 fő. Napi könyv- és olvasóforgalmunk 50-120 kötet és fő között mozog. (1992 végén, 1993 elején mindez napi 20-35 között volt.)

A könyvek elhelyezése a kézikönyvek, tankönyvek és folyóiratok egy részének kivételével zárt tárolótérben történik, négyféle, átalakításra váró raktározási rendben, de esetleg könyvtárbővítéskor sem kívánunk élni a teljes szabadpolcos elhelyezéssel, és értékes, nehezen beszerezhető vagy egyáltalán nem pótolható szakirodalmunk továbbra is korlátozottan, elsősorban helybenolvasással lesz hozzáférhető, mint jelenleg. Nyilvános, bárki számára elérhető könyvtári nyitvatartást és üzemelést a rendkívül szűk olvasói terek (9+8 fő számára), valamint a könyvtári személyzet leterheltsége miatt nem vállalhatunk.

Célunk, hogy a számítógépes rendszer kiépítésével bibliográfiai szinten adatot szolgáltatassunk állományunkról. 1993-tól kezdődően, a meglévő IBM 386 PC és egy EPSON nyomtató segítségével havonta közreadjuk az újonnan beszerzett, illetve újonnan számítógépre vitt könyvek jegyzékét. A könyvek feldolgozása folyamatos, remélhetőleg a megvalósítás stádiumában lévő, felállítandó számítógépes integrált könyvtári rendszerünk, amelyet a Testnevelési Egyetemen közös pályázaton nyertünk, még több tartalmi feltárás lehetőségét adja majd, mint a jelenlegi szoftver. Egyelőre a hazai bevezetés alatt álló könyvtári szoftvereket véleményezzük és bár az állományunk nem túl nagy, minden könyvtári funkció megtalálható és a velünk szemben támasztott szolgáltatási, felhasználói igény is sokoldalú, multimédiát is kezelni tudó rendszert feltételez.

Az új könyvek jegyzékén túl összeállítottunk már néhány bibliográfiát/irodalomjegyzéket a nálunk lévő speciális tárgykörökben (pl. az összehasonlító konduktív pedagógia tantárgyhoz, vagy a 0-3 éves korú gyermekekre vonatkozó magyar nyelvű orvosi, pedagógiai szakirodalomról).

Elkészítettük az intézeti kiadványok jegyzékét és tervezzük a konduktív pedagógia cikkirodalom feldolgozását.

Szeretnénk a számítógépi hálózat felállításával, az online-kapcsolat kiépítésével, vagy a már meglévő X. 25-ös vonal használatával, CD-ROM berendezés, másológép felállításával bővíteni illetve javítani szolgáltatásaink körét, színvonalát.

Természetesen az állomány tartalmi feltárásának gondozása, az egyedi szakrend megtartása, tökéletesítése, tárgyszórendszer felállítása, a többszempontú katalógus-építés, a kölcsönzés és másolatszolgáltatás, a tájékoztatás szintén napi munkánk részét képezi, akárcsak a könyvek technikai felszerelése, vagy a folyóiratok figyelése és kőrzése egyéb anyagokkal

együtt. A kis könyvtár lehetőséget ad a sokoldalúságra és a kiteljesedésre, mi igyekszünk fejleszteni képességeinket, s reméljük sikerül megvalósítani elképzeléseinket valamint folyamatos, színvonalas könyvtári szolgáltatást.

Introducing the Pető Institute's Library

Margit Balogh

Pető's conductive education and the institute, bearing his name are worldwide known. The background of the method and the rapid development and growing recognition of the institute are briefly described. The institute's library couldn't keep up with these development, although it has an interesting history. Based on the explanation of the present situation plans for the future are outlined.

Az intézményesülés stációi

KÁLY-KULLAI Károly
Sziget Ifjúsági Segítő Szolgálat
Budapest

Az Orvosi Könyvtáros 1991/2-es számában jelent meg cikkem „Az emberi kapcsolatok lehetőségei és határai a közművelődési könyvtárakban” címmel. A szerkesztők felkértek arra, hogy idővel újra írjak, számoljak be modellkísérletünk eredményéről, a felmerülő problémákról, sikereinkről. Akkor még nem gondoltam, hogy a folytatás összegzés, lezárás is lesz, emellett pedig egy új típusú intézmény elindulásáról is tudósíthatok.

Előző írásomban a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár VII. ker. könyvtárában működő Sziget Klub létrejöttét, tevékenységét, lehetőségeit ismertettem.

Közművelődési könyvtárban – legjobb tudomásom szerint – kábító-szerproblémákkal kapcsolatos tanácsadó szolgáltatás hazánkban, de talán Európában sem működött a Sziget Klubon kívül. Ezért nemcsak a könyvtáros szakma, hanem a mentálhigiéné és a drogproblémákat felvállaló intézmények is modellkísérletnek minősítették munkánkat.

Az 1984-1988 közötti időszak munkánk „hőskora”. 1984-1985-ben narkomán fiatalokkal készítettem interjúkat egy tudományos kutatáshoz. Egyik interjúalanyom a drogos szubkultúra vezető alakja volt. Rendszeresen felkeresett munkahelyemen, először csak egyedül jött, később hozta csoportját is. Rövid idő alatt kialakult együttléteink belső struktúrája, ami hasonlított egy terápiás csoport működéséhez. Egzisztenciális, szociális, egészségügyi, mentális és életvezetési problémáik közül néhányat sikerült megoldani.

Hamarosan egyre többen kerestek meg, a drogos szubkultúra tagjain kívül már szülők, pedagógusok is. A könyvtár éves jelentéseiben és munkaterveiben az első években erre a tevékenységre csak egy mondat utalt:

„Könyvtárunk vállalja a deviáns fiatalokkal való egyéni foglalkozást.”

A segítő-tanácsadó munka alapját és háttérét könyvtárunk másik specialitása, a rockzenei gyűjtemény adta. Beszélgetéseink kezdetén, néha egész időtartama alatt természetes elemként volt jelen a rock, ennek is elsősorban a pszichedelikus és underground klasszikusai (Pink Floyd, Doors, Jimi Hendrix, Genesis stb.). Segítő és segített maradéktalanul tudta élvezni ugyanazt a zenei kultúrát. A zene így nem „csali” és „mézesmadzag” volt, hanem kapcsolatunk kötőanyaga, alapszöveve.

1988-1991 között volt a „tudatos” fázis.

1988-ban az Országos Egészségvédelmi Tanács pályázatot írt ki, amelyre jelentkeztünk. Pályázatunk lényeges elemei voltak:

- Vállaljuk a drogproblémával kapcsolatos információk gyűjtését, közvetítését. (Elsősorban szülők, pedagógusok, tanulók és az érintettek számára.)
- Klubot indítunk, amelynek célja, hogy az önkifejezés, önmegvalósítás lehetőségét biztosítsa fiataloknak (sorozatok, kiállítások, antológia szerkesztése).
- Helyet és segítséget adunk szerveződő öngyógyító csoportoknak.
- Bekapcsolódunk a szenvedélybetegségeket megelőző prevenció programba, rendhagyó órákat tartunk a drog témakörben.
- Terápiás beszélgetést folytatunk drogbeteg fiatalokkal, akiket kellő motiváció után továbbítunk az egészségügynek, vagy egy egyházi rehabilitációs intézményeknek.

A pályázaton nyertünk, de az igényelt összegnek csak a felét kaptuk. A munka így is folytatódhatott, de a támogatás mértéke nem tette lehetővé munkatársak alkalmazását. Egyedül kellett a megvalósításhez hozzájárnom.

1989-1990-ben a katolikus egyház Szeretetszolgálat is támogatta munkámat. Ez tette lehetővé, hogy könyvtáron belül függetlenedhettem. Ennek gyümölcse a „Sziget Klub”. Nem a hagyományos értelemben vett klubról volt szó. Helyileg a klub könyvtárunk fonotékáját és olvasótermet jelentette. A szolgáltatások és munkaformák közül pedig az alábbiakat:

- rockzenei gyűjtemény minden szolgáltatásával együtt
- droggal és mentálhigiéniével kapcsolatos, folyamatosan bővülő információs bázis

- előadássorozatok (rock ill. drog témakörben)
- a rászorulóknak egyéni terápiája
- csoportfoglalkozások a nevelési tanácsadóval közösen
- előadások tartása, konzultációs lehetőség tanároknak, érdeklődő, elsősorban felsőfokú intézményekben tanuló hallgatóknak
- kiállítások a fonotékában
- videofilmek készítése a hajléktalanság és a drog témakörben

1990-ben – a forgalmi adatok szerint –már úgy működött a Sziget Klub, mint bármelyik akkori ambuláns ellátást biztosító intézmény. Elsősorban húsz és harminc év közötti, főleg opiát tartalmú szerekkel visszaélő fiatalok látogatták. A hosszú távú kapcsolatok domináltak. A szülők és a pedagógusok információért, nevelési tanácsokért keresték föl. A konzultációs formákra nagyon nagy volt az igény. Kapcsolatban álltunk az ország csaknem valamennyi drogbeteggel foglalkozó intézményével, társadalmi szervezetével.

Nagy hasznát vettem két képzésnek.

Dr. Gerevich József 1988-ban indított szakembereknek, segítő hivatásúaknak narkológiai képzést. A megszerzett elméleti és gyakorlati ismereteket azonnal tudtam alkalmazni, hasznosítani.

A narkológiai képzéssel szinte egyidőben idült egy posztgraduális mentálhigiénés képzés, amelyet Tomcsányi Teodóra szervezett. Célja a magas színvonalú ismeretátadáson kívül a gyakorlatra orientáltság, a mentálhigiénés kultúra és szemlélet átadása volt.

A Sziget Klub egyszerre két kapcsolati formát nyújtott minden segítségért, tanácsot kérőnek: a kliensét és a könyvtárhasználóét.

Mindenki maga döntötte el, hogy melyiket mikor veszi igénybe és meddig. Természetesen gyakori volt, hogy egyszerre mindkettőt igényelték. Írásbeli vagy szóbeli szerződést nem kötöttünk senkivel. Közeli és távoli elérendő célokat is csak akkor fogalmaztunk meg, ha a kliens „hozta be” a beszélgetéseinkbe témaként.

A segítőitől ez a nyitott kapcsolati forma nagy tapintatot és kitartást követel, a hitelesség és a bizalomteljes légkör is nélkülözhetetlen.

Absztinenciát senkitől sem követeltünk meg. A motiválás, a „változás akarásának” megerősítése, felszínre hozása is fontos eleme volt a munkának, az adott keretekben mint reális cél ez fogalmazódhatott meg.

Munkám elismertségét jelentette, hogy egyre gyakrabban hívtak konferenciákra, szakmai tanácskozásokra, országos és nemzetközi fórumokra előadni.

1990 őszén megkaptam a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ebben az évben alapított „Pro bibliotheca civica” kitüntetést. Az átadáskor a főigazgató által ismertetett értékelést elemző tartalma miatt érdemes felidézni:

„Kály-Kullai Károly egy évtizede munkatársunk, de olyan teljesítményt nyújtott, amely nemcsak a mi hálózatunkban, de az egész magyar könyvtárügyben újítást jelentett. A társadalmi szükségleteket jól felismerve fejlesztette ki a Rottenbiller utcai könyvtárban a könnyűzenei gyűjteményt, majd erre alapozva a hátrányos helyzetű személyek közül a kábítószeres fiatalok könyvtári eszközökkel való szociális gondozását. Teljesítményének értékét fokozza, hogy nem mindig kapta meg a hálózaton belül, és az intézet vezetőségétől sem az úttörő vállalkozást megillető támogatást.

Kály-Kullai jól hasznosította a vállalt feladat és a FSZEK egésze érdekében azokat a külső forrásokat, amelyek e súlyosbodó probléma következtében megnyíltak. Ennek eredményeképpen sikerült a VII. kerületi könyvtár berendezését felújítani, s gépi felszereltségét magas szintre emelni. Számos országos rendezvényen szerepelt előadóként, a terület elismert szakértőjévé vált.”

1991 tavaszán váratlanul megüresedett a könyvtár közvetlen szomszédságában egy 78 négyzetméteres szuterén helyiség. A VII. kerületi Önkormányzat felajánlotta a FSZEK-nak. Ide költöztetett volna a Sziget Klub.

Az önkormányzat képviselő-testülete által kért és később elfogadott szakmai koncepció kettős célt jelölt meg. Egyrészt ifjúsági információs irodaként működne a Sziget Klub, másrészt folytatná a drogproblémákat felvállaló tevékenységi formákat (prevenció; segítő beszélgetések; csoportok alakítása illetve befogadása; speciális információk gyűjtése, szolgáltatása; konzultárciós lehetőségek).

A Sziget Klub további létének legkritikusabb pontja a szervezeti hovatartozás volt. Eddigi fejlődését is a nagyfokú önállóság tette lehetővé, a továbbiakban is ez tűnt kívánatosnak. Szervezetileg önálló egység lett volna, tartalmi munkáját illetően viszont továbbra is kapcsolódott volna az „anyaintézményhez”.

Járhatónak tűnt még egy megoldás. A gyors döntések és a speciális feladatok miatt ki kell lépni a FSZEK főkönyvtári rendszeréből. Ennek egyetlen módja, hogy önálló csoportként működjön a Sziget Klub, közvetlenül a központ alá rendelve.

Az önkormányzat kezdettől fedezni kívánta a helyiség átalakítási költségeit, a rezsi költséget, valamint a felmerülő béreket is.

Az egyeztető tárgyalások több mint fél évig elhúzódtak. A túlságosan sok új elem miatt úgy, hogy minden szempont érvényesüljön, beilleszthatetlennek tűnt a hálózat egészébe az intézményesülő Sziget.

1991 decemberében a kínálgató lehetőségre nemmel válaszolt a FSZEK főigazgatója. Az önkormányzat vezetői felajánlották azt, hogy immár könyvtári háttér nélkül vállalom a létesítendő intézmény vezetését. A következő év februárjától önkormányzati alkalmazottként dolgoztam ...

Az átalakítás gyors ütemben folyt. Nyáron megtörtént a műszaki átadás, toborozhattam a munkatársaimat.

Egy új intézmény életében meghatározó elem az, hogy kik, milyen végzettséggel, háttérrel és motivációval kezdenek hozzá az elképzelések megvalósításához. Kollégáim szociális munkás hallgatók, valamint az a könyvtáros kollégám, akivel a Sziget Klub filmjeit készítettük.

Intézményünk neve utal a jogfolytonosságra és a másságra is: „Sziget Ifjúsági Segítő Szolgálat”.

Önmeghatározásunk egy év alatt kristályosodott ki, s ekkor léptünk a nagyvilág elé egy sajtótájékoztatóval.

Íme az a szöveg, amelyet minden érdeklődő megkaphat, aki minket felkeres:

„A Sziget Ifjúsági Segítő Szolgálat a VII. ker. Erzsébetváros képviselő-testülete által 1992-ben alapított intézmény.

A Sziget által felvállalt és végzett munkáról elmondható; hogy új szintet hozott a hazai drogszakmába. Jelleget tekintve egyetlen eddig létező intézménytípusba sem sorolható be.

Alapelvei megfelelnek a nyugati országokban működő, drog betegek számára létesített tanácsadó szolgálatok követelményeinek, természetesen a magyar helyzetet és követelményeket messzemenően figyelembe véve.

Alapelveink, tevékenységi formák, szolgáltatások:

- Mindenki számára biztosítjuk az anonimitást mindaddig, amíg kéri, vagy ésszerű.
- Titoktartás, diszkréció.
- Kapcsolataink nyitottak, bármikor megszüntethetők vagy újra kezdhetők a kliens igényei szerint.
- Drogbetegeket fogadunk. Ha problémájuk helyben kezelhető, lehetőséget biztosítunk a rendszeres találkozásra. Életvezetési tanácsaink, segítő beszélgetéseink a változás, a gyógyulás motivációját erősítik.
- Ha a probléma súlyossága, természete miatt nem kezelhető, segítünk az intézmények labirintusában eligazodni (elvonó, kórházi kezelés, utógondozás).
- Konzultációs lehetőségeket biztosítunk szülőknek, pedagógusoknak, kortásaknak, akik közvetve vagy közvetlenül érintettek a szenvedélybetegségeket illetően.
- Felkérésre a drogproblémákról előadást tartunk (tantestületi értekezletek, osztályfőnöki órák, csoportok, közösségek).
- Elősegítjük az iskolák drogprevenciós tevékenységét.
- A Mátrix Egyesület (drogbetegek szüleinek önszorgozó csoportja) 1992 szeptemberétől nálunk tartja találkozóit. Üléseit videón rögzítjük, a Jász utcai Drogambulancia munkatársaival hozzálátunk az anyag feldolgozásához.
- A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskola szociális munkás hallgatóit gyakorlatra fogadjuk, képzésükben a Sziget terepül szolgál.
- Műhelyt szerveztünk és indítottunk leendő szociális munkásoknak és érdeklődőknek, akik önkéntesként bekapcsolódhatnak majd munkánkba.

- A drogproblémákkal foglalkozó intézmények, társadalmi szervezetek, közösségek, egyének országos információs központja leszünk.

A Sziget természetesen nyitott minden újonnan jelentkező problémára, amelyekre lehetőségeihez mérten reagál.”

Néhány gondolatot szeretnék a fent idézett dokumentumhoz fűzni.

Minden segítő intézmény és szolgáltatás veszélyeztetve érzi létét, minikáját mindaddig, amíg az alaptevékenységéhez szükséges anyagiak nem állnak rendelkezésére, vagy csak szakaszosan, rosszabb esetben alkalmasszerűen jut pénzeszközökhöz. Amióta költségvetési intézmény lett a Sziget, ez a bizonytalanság eltűnt.

A fenntartói aggályokat rögtön el lehet oszlatni: hasonló kisintézmények létesítése és fenntartása egy budapesti kerület vagy egy város éves költségvetésében elenyésző tétel, társadalmi szükségessége pedig nélkülözhetetlen.

Miért írjuk, hogy a Sziget új szín a hazai drogszakmában?

A szenvedélybetegek ambuláns ellátása eddig csak egészségügyi keretek között történt. A preventív feladatok letéteményesei elsősorban az oktatási intézmények voltak, természetesen konzultatív egyházi illetve alapítványi intézmény.

A Sziget munkájában az ambuláns ellátás és a preventív elemek dominánsak. Nem tartozik semmilyen hálózathoz sem, viszont igyekszik minden intézménytípussal jó kapcsolatot kialakítani.

Nyugati látogatóink, megismerve munkánkat, ambulanciaként emlegetnek minket. Véleményük szerint alapelveink, tevékenységünk feljogosítana minket az ambulancia név felvételére. Hosszas és kínos magyarázkodás követi mindig ezt a felvetést. Nem tudnak igazából mit kezdeni azzal a magyarázattal, hogy az ambulancia – drogambulancia intézményi megjelölés nálunk csak egészségügyi kereteken belül használható ...

Alapelveink között hangsúlyosan szerepel az anonimitás biztosítása. Számtalan eset bizonyította létjogosultságát. Nemcsak a drog betegek, hanem a hozzánk forduló szülők és pedagógusok közül is többen éltek ezzel a lehetőséggel. A kapcsolat kezdeti szakaszában védettséget ad a kliensnek, a feloldása pedig – ami az esetek többségében bekövetkezik – a kölcsönös bizalom elmélyülését jelzi.

A nyitott kapcsolati formáról már a Sziget Klubbal kapcsolatban említést tettem. Ennek következetes fenntartásához itt is ragaszkodunk. Többször előfordult már, hogy klienseink szinte egyik napról a másikra különösen „indok” nélkül eltűntek. A segítő természetes reakciója ilyen esetben az aggódás, a féltés. Ezt viszont követi és felváltja – bizalmi kapcsolat lévén – a visszavárás, a folytatás lehetőségének biztosítása.

Az átmeneti eltűnések okai: kórházi kezelés, hirtelen visszaesés, túladagolás, családi konfliktusok stb. a negatív oldalon; párkapcsolat, szerelem, házasság, munkahelyhez jutás, vallási közösségbe integrálódás a pozitív póluson.

Stages of institutionalization

Károly Kály-Kullai

Sziget (Island) Youth Assistance Service is a drop-in ambulance for drug-addicts rejected as hopeless by other institutions of health and social care. Sziget, a relatively small, but unique in Hungary institution presents a wide range of services to its clients. It is as well a training base for future social workers, an information and advisory center for primary schools, parents associations and other institutions. Sziget is maintained now by the local government of the 7th district of Budapest but it originated from the rock music collection of the district's public library. Earlier developments in the life of Sziget were already reported in "Orvosi Könyvtár" 1993,33,3-4. Since then the ties to the library had to be severed because of organizational reasons.

Vélemények

Magyar orvosi szaklapok beszerzési lehetőségei 1994-re

IMRÉNYINÉ KŐSZEGI Anna

Szeged Megyei Jogú Város önkormányzata

Kórházának Orvosi Könyvtára

Szeged

Állománygyarapító munkánk során, a kellemetlen tapasztalatok miatt, a HELIR monopol helyzetének megszűntét, azt hiszem, minden könyvtáros örömmel fogadta.

A magyar orvosi szaklapok nagy részének kiadója és terjesztője egy-egy szakterület orvosi társasága vagy egy-egy kiadói kft. lett.

Az új helyzet rugalmasságot követel a könyvtárosoktól, mivel a magyar folyóiratok beszerzésének eddigi rutin feladata sokkal bonyolultabbá vált.

A saját könyvtáram esetében ez annyit jelent, hogy az eddig összesen három helyről beszerzett folyóiratállományt (HELIR, Akadémiai Kiadó, OIK-MEDINFO) 1993-ban harminc cégtől kellett begyűjteni.

Gondot okoz az is, hogy a kiadók egy része még nem rendelkezik kellő tapasztalattal; sok levelezésbe, telefonálásba kerül, míg egy-egy szaklap teljes évfolyama hiánytalanul a könyvtárunk birtokába jut. Az új helyzethez alkalmazkodva, a várható bonyodalmak miatt, saját megrendelési nyilvántartásunkat kell különös figyelemmel vezetnünk, hogy az esetleges reklamációnál ne legyünk bajban.

A nagy változások talán már lezajlottak (a nehezén túl vagyunk), s bár még a napjainkban is módosul némileg a forráslista – változnak a kiadók –, de ez a folyamat már lelassulóban van és talán nem haszontalan az 1993. december 1-i állapot szerint közreadni a legfontosabb hazai orvosi szaklapok beszerzési forrásának adatait az 1993-as árak megjelölésével. Az itt szereplő szaklapok egy átlagos megyei orvosi szakkönyvtár magyar folyóiratállományát tükrözik – a teljesség igénye nélkül.

A mellékelt lista a kisebb orvosi könyvtárakban dolgozó könyvtárosok folyóiratrendelő munkájához nyújthat némi segítséget.

A HELIR-nél MEGRENDELHETŐ MAGYAR ORVOSI SZAKLAPOK

A LAP CÍME	ÁRA/Ft
Egészségnevelés	300,-
Egészségügyi Gazdasági Szemle	300,-
Kórház- és Orvostechika	120,-
Medicus Universalis	600,-
Népegészségügy	312,-
Népjeléti Közlöny	1.608,-
Orvosi Hetilap	3.900,-
Orvosképzés	312,-
Pediáter	280,-
Társadalomkutatás	480,-
Természetgyógyászat	948,-

EGYEDI MEGRENDELÉSŰ MAGYAR SZAKLAPOK

A LAP CÍME	MEGRENDDELHETŐ	ÁRA
Acta Medica Hungarica 92/93	Akadémiai Kiadó 1117 Bp., Prielle Kornélia u. 19-35.	3180,-
Acta Pharmaceutica Hungarica	Magyar Gyógyszerészeti Társaság 1051 Bp., Zrínyi u. 3.	900,-
Aneszteziológia és Intenzív Terápia	OTE Aneszteziológiai és Intenzív Terápiás Intézete 1135, Bp., Szabolcs u. 35.	900,-
Bőrgyógyászati és Venerológiai Szemle	Magyar Dermatológiai Társaság 1085 Bp., Mária u. 41.	780,-
Cardiologia Hungarica	Magyar Kardiológusok Társasága 1450 Bp., Pf. 88.	1000,-
Fogorvosi Szemle	Expeditor Kft. 1183 Bp., Teleki u. 65/b.	1200,-

Fül-, Orr-, Gégegyógyászat	Magyar Fül-, Orr-, Gégeorvosok Egyesülete 1083 Bp., Szigony u. 36.	600,-
Gyermekegyógyászat	Magyar Gyermekorvosok Társasága Tüdő-, és Szívkórház 7257 Mosdós, Petőfi u. 4.	750,-
Gyógyszerészet	Magyar Gyógyszerészeti Társaság 1051 Bp., Zrínyi u. 3.	2100,-
A gyógyszerészeti tudomány aktuális kérdései	Magyar Gyógyszerészeti Társaság 1051 Bp., Zrínyi u. 3.	300,-
Ideggyógyászati Szemle	Moravcsik Alapítvány 1052 Bp., Bárczy István u. 3-5.	1200,-
International Urology	Akadémiai Kiadó 1117 Bp., Prielle Kornélia u. 19-35.	8208,-
Konzílium	Konzílium Szerkesztősége 1056 Bp., Molnár u. 53. II. em.	2000,-
Laboratóriumi Medicina	SOTE Központi Laboratóriuma 1125 Bp., Kútvölgyi út 4.	900,-
Lege Artis Medicinae	Literature Medica 1062 Bp., Andrássy út 82.	3600,-
Magyar Belorvosi Archívum	Orvostudomány Szerkesztősége 1142 Bp., Pf. 100.	1200,-
Magyar Nőorvosok Lapja	MNL Szerkesztősége OTE Szülészeti Klinika 1389 Bp., Szabolcs u. 35.	900,-
Magyar Onkológia	Magyar Onkológus Társaság 1122 Bp., Ráth György u. 7-9.	600,-
Magyar Orvosi Bibliográfia	MEDINFO 1444 Bp., Szentkirályi u. 21.	2450,-
Magyar Radiológia	DOTÉ Radiológiai Klinika 4012 Debrecen, Nagyerdei krt. 98. Pf. 4.	1500,-
Magyar Rheumatológia	Magyar Reumatológiai Információs és ügynöki Betéti Társaság (MRE INFO Bt.) 1034 Bp., Szomolnok u. 14.	600,-
Magyar Sebészet	MOTESZ Kiadó Kft. 1145 Bp., Kolumbusz u. 11.	690,-
Magyar Traumatológia	Magyar Traumatológiai Társaság 1081 Bp. Fiumei út 17.	1000,-

Magyar Urológia	M.U. Szerkesztősége-DOTE Urológiai Klin. 4012 Debrecen, Nagyerdei krt. 98.	1000,-
Medicina Thoracalis	MOTESZ Kiadó Kft. 1145 Bp., Kolumbusz u. 11.	1200,-
Mozgásterápia	Magyar Gyógytornászok Társasága 1023., Frankel Leó u. 62.	800,-
Népjóléti Szemle	MEDINFO 1444 Bp., Szentkirályi u. 21.	2400,-
Nővér	MEDINFO 1444 Bp., Szentkirályi u. 21.	600,-
Praxis	Praxis Kiadói Bt. 1121 Bp., Pinty u. 10.	
Psychiatria Hungarica	MPT Animula Egyesület 1281 Bp., Pf. 12.	
Pszichoterápia	MPT Animula Egyesület 1021 Bp., Húvösvölgyi út 116.	480,-
Recept	Credo Kft. 1242 Bp., Pf. 414.	462,-
Szemészet	Magyar Szemorvos Társaság – Szemészet Szer. 1083 Bp., Tömő u. 25-29.	1320,-
Szenvedélybetegségek	Könyvjelző Kiadó 1088 Bp., Gutenberg tér 3.	1000,-
Thalassza	T-Twins (Ferenczi Sándor Egyesület lapja) Könyvtárellátó – 1134 Bp., Váci út 19.	148,-
Végeken	Végeken Szerkesztősége 1089 Bp., Kálvária tér 5.	480,-

Possibilities of ordering Hungarian medical periodicals in 1994

Anna Kőszegi Imrényi

Complementing the debate on the different experiences of ordering foreign periodicals, the cheapest possibilities of ordering Hungarian ones are briefly explained with a table of possible sources and prices.

Orvostörténelem dokumentumokban

Miskóltzi Ferencről és a „Manuale Chirurgicum”-ról

HORVÁTH József

Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár

Két és fél évszázaddal ezelőtt, 1742-ben egy kislakú, vaskos kötet látott napvilágot Győrött, az ekkor már jóhírű Streibig-nyomda termékeként. Címlapján – amely a kor szokása szerint szinte a könyv egész tartalmát elmondja – a következő állt:

„Manuale Chirurgicum, Avagy chirurgiai Uti-Társ Mellyben Az egész Anatomia, Égi Jegyeknek ereje, a' testi tagokon külsőképpen történhető nyaválák' és eseteknek Az Seb kötés, ér-vágás, vagy akar minémü chirurgiai foglalatosság által teendő orvoslása Ezen kívül A' flastrom' és Ungventumoknak készítése, rövid kérdések által magyaráztatott és most elsőben magyar nyelven ki-botsátatott Miskóltzy Ferentz Győri Chirurgus által. Nyomtatt. Győrben, Streibig János Gergely Priv. Királyi, és Püspöki Könyv-Nyomt. által 1742dik Eszt.”¹

Ki volt Miskóltzi Feren? Mit tartalmaz közelebből e kötet? Mi a jelentősége a sebészeti szakirodalban? E kérdésekre votkozó ismereteinket szeretnénk röviden összefoglalni és közzétenni az alábbiakban!

„Ki volt Miskóltzi Ferenc?

„Miskóltzi Ferenc (Győr, 1697 – Győr, 1771. okt. 30): sebész, Győr város orvosa, hosszú ideig városi tanácsos. Életéről igen keveset tudunk.” Mindössze ennyi a szerző életrajza a Magyar Életrajzi Lexikon szócikkében, amely ezután még két mondatot szentel itt bemutatandó műve ismertetésének is.² A korábbi kézikönyvekből azonban még ennyit sem tudunk meg életéről. Weszprémi István csak annyit mond róla: híres győri sebész volt, városi tanácsos, aki „nemrégén halt meg körülbelül 80 éves korában”.³ Danielik József életrajz-gyűjteményében Miskóltzy egyetlen életrajzi adatát sem tudja dátumhoz kötni, csupán művének megjelenési évét, azt azonban tévesen, 1724-nek 1742 helyett!⁴ Szinnyei

József – aki a tőle megszokott alapossággal sorolja fel a szócikke végén is a szerző életével foglalkozó szakirodalmat – is csak Weszprémi adatát ismétli, igaz, kissé elferdítve: „Meghalt midőn már 80. évét túlhaladta (írja Weszprémi)”.⁵ Fekete Lajos 1874-ben három folytatásban megjelent előadása nyolc oldalon méltatja Miskóltzy munkáját úgy, hogy közben életéről egyetlen évszámot sem hoz!⁶ Mayer Ferenc Kolos lehetőség szerint közli legalább a halálozási évét az említett magyar orvosoknak, szerzőnknek azonban ő is csak művét említi, életrajzi adatát nem.⁷ Bár negatív példákat még hosszan sorolhatnánk, csupán azt említenénk még, hogy a győri közkórház történetét bemutató Petz Aladártól is csak annyit tudunk meg, hogy Miskóltzy 1761-62-ben a kórház sebészorvosa volt.⁸

Az életrajzi adatok és a pályakép ezen csaknem teljes hiánya miatt úgy érezzük, fontos lehet minden, személyével és működésével kapcsolatos helyi adatunk!

Indulásáról, tanulmányairól eddig semmit sem sikerült megtudnunk. Az 1730-as évek elejétől fordul elő a helyi forrásokban, már mint befo-lyásos városi polgár. Győr ekkor még a győri székeskáptalan földesúri fennhatósága alá tartozó mezőváros, amely azonban már teljes erejével küzd három évszázados – az 1440-es évek közepe óta tartó – és egyre terheesebbé váló függősége megszüntetéséért, az 1271-ben V. István ki-rály által adományozott szabad királyi kiváltságok visszaszerzéséért. Ezen 1743-ig tartó küzdelem – amelyről Csizmadia Andor írt izgalmas tanulmányt⁹ – utolsó évtizedének egyik élharcosa Miskóltzy, aki az 1730-as évek elejétől ott szerepel a káptalannal tárgyaló városi küldött-ség tagjai között. E tény értékét véleményünk szerint nagyban növeli, hogy ekkor még nem városi tisztségviselő, tehát polgártársai nyilván rátermettsége, képességei elismeréseként bízták meg őt a város érdekei-nek képviselésével! A hosszas tárgyalások eredményeként a káptalan és a város 1743. január 30-án Bécsben írja alá az egyezséglevelet: a városi küldöttség aláírásai között ott szerepel Miskóltzy is.¹⁰ A polgártársak elismerése a hétköznapi életben is megmutatkozott: az 1730-as évek második felétől mind többször találkozunk nevével a végrendeletek ta-núnévSORaiban, ami a szélesebb körben való megbecsültség biztos jele-ként értékelhető.¹¹ Városi tevékenysége mellett aktívan részt vesz a Győrről 1593-ban alapított, majd a XVII. század elején újjászervezett borbély céh életében is.¹² Fennmaradt pl. egy 1741. december 18-án kelt

quietantia-levél arról, hogy Rosos Barbely János átvett 12 forintot és 50 dénárt az árva Füleki Miska tanításáért: e levél alján tanúként megtalálható „Miskóltzy B: Ferencz előtt mp” formában aláírása is.¹³ Bár ezen tisztsége nem szerepel, joggal feltételezhetjük, hogy a céhben is elismert tekintély volt.

Életének ezen időszakára esik a „Manuale chirurgicum” megjelenése 1742-ben, amely a Streibig nyomdának már a második jelentős orvosi kiadványa volt: itt jelent meg ugyanis 1739-ben Gömöry Dávid győri orvosnak a pestisről szóló kötete is.¹⁴

1743. március 6-án tehát, amikor Győr Mária Teréziától visszakapja szabad királyi városi kiváltságait, Mikóltzy Ferenc mind politikusként, mind chirurgusként elismert, tekintélyes ember. Nem véletlen tehát, hogy a városi szenátus egyetlen megüresedett helyére őt választják szenátor-nak, mely tisztséget egészen haláláig – azaz 29 esztendőn keresztül – viseli! Életének ezen időszakáról – elsősorban Bak Borbála igazgatástörténeti kutatásainak köszönhetően – már valamivel többet tudunk.¹⁵ Így tudjuk pl., hogy 1743 és 1747 között a kapitányi tisztséget is betöltötte.¹⁶ Azon kevés szenátor közé tartozott, akik foglalkozásukat hivatalviselésük mellett is gyakorolták. Az 1757. évi jelentés pl. azon 3 szenátor között említi, akik ragaszkodnak foglalkozásukhoz: erre szerzőnk esetében 1762-ig vannak folyamatosan adatok.¹⁷ Petz Aladár kutatásaiból tudjuk, hogy 1761-ben egy nőbeteg lábtörésével kapcsolatban Miskóltzyt a sebészek céhmestereként említik.¹⁸ E mesterséget gyakorolta veje, Szalay András is, aki már 1759-ben a szenátor-jelöltek között szerepelt, de a tisztséget csak 1762-ben nyerte el: ekkor érkezett meg a királyi leirat, amely feloldást adott a bekerülését eddig akadályozó, Miskóltzyval való rokoni kapcsolatra.¹⁹

Végezetül egyetlen adatot idéznénk még Miskóltzy Ferenc tekintélyének érzékeltetésére: 1759. május 18-án – az évente szokásos négy polgárfelvételi alkalmat egy rendkívülivel megtoldva! – veszik fel fiát, Andrást a győri polgárok sorába és iktatja be Végh Ignác királyi biztos – még ugyanezen a napon! – a külsővárosi főhadnagy tisztségébe!²⁰ Miskóltzy András ezen gyors pályakezdése mindenképpen apja elismertségével lehetett összefüggésben! És az is Mikóltzy Ferenc tudását és tekintélyét

bizonyítja, hogy a szenátori tisztséget haláláig viselhette, ami – ha nem is 80 éves korában, mint Wespérmi írja, de – 74 évesen érte el, ami ezidőtájt ugyancsak magas kornak számított!

A kötet tartalmáról

Ezen életrajzi bevezető után nézzük magát a művet!

A címlapot követő 7 oldalas ajánlás „Méltóságos és nagyságos Szent György Adolf tisztelendő pater piáristák szerzetiből valo győri püspöknek”, azaz Groll Adolf győri püspöknek van címezve, mint „Nékem érdemem felett lévő pátronus Uramnak Ő Nagyságának”, akinek a szerző „Hosszú életet, szerentsét” kíván.²¹ Kiemeli, hogy a püspök nemcsak a menyei tudományok titkaiban mélyedt el, „hanem a’ test orvosló-tudománynak-is, minden részeiben ditséretesképpen, és sokaknak tsudájokra forgolódott”. Majd gyönyörű nyelvezettel utal néhány mondatban a Világ Orvosának tevékenységére: „A’ Világnak Idvezítője az UR JESUS, hasonlóképen orvosa vólt, nem tsak a’ lelki betegségeknek, hanem a’ testi-eknek-is, és valamint ő a Szent Kereszt-fának óltarán, egy vér és vízből álló mixturát Szent óldalából bűnöknek botsánattyára, és a’ Világnak váltságára ki-ontott: így sokféle betegeket-is, hol mind Medicus, hol mint Chirurgus orvosolt. Az utólsót a’ mi illeti, még e’ mai napig-is emlékezünk Kristus Urunknak drága Ungventumjáról, mellyet nyálával porból tsinált ’s elegyített, és azzal ama’ vak embernek szeme világát vissza-térítette”. Hoz még néhány példát, indokolni akarván azt: honnan vette a bátorságot, hogy a tudós püspök támogatásáért folyamodjon.

A következő, 1742. Szent Iván havának 4. napján keltezett ajánlásában az olvasóhoz fordul, „Kedves Olvasóm, Édes Hazán-Fia!” megszólítással.

Utal a chirurgicali tudomány ókori eredetére, majd megjegyzi: „A’ mi időnkben ezen Mesterség más Országoknak határjaiban virágzó állapottal tündöklök, de hogy valóban meg-vallja, édes Magyar-Hazánk az ő Haza-fiai közzül ritkán tapasztalt még ollyaténokat, kik az Chirurgicali mesterségben írások által mutatták volna magokat...” Ez a hiány ösztönözte e „rövid Kérdésekben formált chirurgicali könyvecske kibocsátására”, melyet „mindenféle sorsban lévő chirurgicali, ugymint Hazám-fiainak hasznára irtam, így nem tsak a’ Városokban lévő Barbely Mester emberekre, hanem Tábori tisztségben lévőkre-is tzéloztam...” Tesz né-

hány fontos megjegyzést művének forrásaira is, ekképpen: „Meg-vallom ezen Könyvnek ki-botsátásában, fundamentomul vettem egy Német-Országai híres Chirurgusnak sok Doctorok által approbált munkátskáját, de hogy az tsupán egyedül abbul származott volna azt nem mondhatom, holott más deák Könyvekből Kedves Olvasómnak hasznára, némelly hasznos dolgokat szedegettem, és munkátskámhoz toldottam”. Megjegyzendő, hogy a híres németországi orvos személye sem az előszóban, sem később a műben nincs megnevezve! A szakirodalom egybehangzóan Erhardt Norr 1706-ban Nürnbergben megjelent és 1710-ben második kiadást is megért „Chirurgishcer Wegweiser” című munkáját tartja Miskóltzy fő forrásának. Nem mondható azonban meg egyértelműen, kinek a nevéhez fűződik a beazonosítás: Maizner János 1885-ben azt írja, hogy „beható kutatás után meggyőződünk”²² erről; tény azonban, hogy már Weszprémnél is Norr neve szerepel.

Szól a szerző műve színvonalának némely hiányosságairól is: „A’ mi az Anatómiát illeti, valóságos dolog, hogy az minden fogatkozás nélkül nintsen, és némely subtilis Auctorok ... találhatnak abban némű némű együgyűségeket”, mentségére szolgáljon azonban – az előzmények miánya mellett –, „hogy Chirurgiát tanuló ifjaknak, ’s nem Medicusoknak kevéért, kivált-képpen pedig, Hazán-fiainak tanítására botsátatott légyen ki ezen Könyv”.

Ezen ajánlás után következik a mű 28 oldalas (!) tartalomjegyzéke, az alábbi címmel: „Rövid Táblája ez könyv IX. részeinek, Mellyben megmutattatik, minémű kérdéseket foglal magában ezen Könyv részenként”. A jegyzék terjedelmességét az indokolja, hogy a kilenc fejezetben nem kevesebb, mint 849 kérdést tesz fel és válaszol meg a szerző! Ezeket közelebből megnézve valóban képet kapunk a könyv részletes tartalmáról!

Az első – és egyben legterjedelmesebb, 177 egységből álló – fejezet „Szól az Anatómiáról”. Az elején néhány kérdés a orvos személyével, valamint a chirurgia tudományával foglalkozik. Stílusának és szemléletének érzékeltetésére álljon itt egy kérdés-felelet! A „Micsoda természettel kell a’ Chirurgusnak élni, és minémű Qualitásokkal birni” kérdést ekképpen válaszolja meg: „Minden Chirurgusnak Keresztényi jó indulattal, Isteni félelelmmel, és felebarátához nagy szeretettel kellett lenni, józanon és vig erköltsel, ’s szép természettel birni, sok szép Orvos Köny-

veknek olvasásának gyakorlásával, kezeinek tisztán-való tartásával felékesítve lenni; azonban mind jobb, mind pedig bal-felé, szorgalmatosan tudjon forgolódni; vastag vagy nehéz dolgot ne tégyen, szép Musikára szoktassa magát, hogy az ő ujai szép gyengén maradjanak, ne talántán az erős dologtól kezei meg-szörösödjének, avagy rezketni kezdjenek”.²³ Az első, anatómiai fejezetben szól még – sok más mellett – az egyes testrészek csontjairól, porcogóiról, az inakról, az izmokról – „Egér formu Inacsák”-nak nevezve azokat –, a belső szervekről, a vérkeringésről, az agyvelőről és az általa „éllesztő Inak”-nak nevezett idegekről is.

A második rész 21 egysége az égi jegyek és a gyógyítás kapcsolatával foglalkozik. Ezen fejezet értékét vitatja leginkább a szakirodalom. Maizner János nem csodálkozik azon, hogy a szerző fontosnak tartotta ezt is beszerkeszteni, hiszen csak 1756-ban lett királyi rendelettel meghagyva, hogy a naptárakból „... a szerencsés és szerencsétlen napokra vonatkozó helytelen és minden alapot nélkülöző balvélemények végkép kiha-gyassanak”.²⁴ Magyarai-Kossa Gyula viszont tömören úgy értékeli, hogy az észszerű kezdet után e fejezetben „jön egy jó darab középkor”.²⁵

A harmadik fejezet 150 kérdése és felelete a daganatokat veszi vizsgálat alá, kitérve okaikra, fajtáikra, valamint gyógyításuk módjára. Részletesebben ismerteti pl. a csúz, a golyva, a rák és más daganatok jellemzőit és gyógymódjait, de speciális kérdésekről is szól, mint pl. arról, hogy „A’ veréstül meg-kékült Tagot miként kell curálni”.

Külön fejezetet szentel a friss sebek és törések tárgyalásának, 136 kérdés köré csoportosítva ezirányú mondandóját. Testrészenként sorra menve tekinti át a leggyakoribb sérüléseket és mondja el, „mit kell véle cselekedni”.

Az ezt követő rövidebb fejezetekben először „az Kelevényekről, és egyéb tisztátalanságokról,„ olvashatunk 79, majd „az Csontoknak ki-for-dulásáról, vagy ficzamodásáról” 65 ill. „az Csontoknak töréséről” 66 kérdésben és feleletben. A nyolcadik rész 62 egysége „Külömb-külömb-féle esetekről,„ számol be, míg az utolsó, kilencedik „az Barbély-Mester-séghez tartozandó Instrumentumokról, és Orvosságokról,„ ad áttekintést 93 kérdés köré csoportosítva. Ez utóbbiak között részletesebben olvas-hatunk a sebekre való olajokról, a desztillált vizek fajtáiról, valamint a különböző betegségekhez ill. testrészekhez alkalmazható porokról.

A terjedelmes – 423 oldalt kitevő – főrész után található a „Toldalék”, amely három fontos egységet tartalmaz. Ezek:

- „Az Orvosláshoz való Szereknek mértékjeikről, és a’ Chymicusoknak Characterjei avagy Jegyeikről (424-428. o.);
- „Uti vagy tábori ládátka. A’ melly Chyrurgus Hadi szolgálatra akarja magát adni annak tanítására az Auctor munkátskájához ezt is kívánta adni” (429-438. o.);
- Vocabularium latino-ungaricum. A’Deák Nyelven meg nevezett minden magán magán való Orvosságok az ő természetek, és tulajdonságaikkal edgyütt az Alphabetum szerént magyaról is következnak” (439-467. o.).

A kötet végén található még egy „Mutató tábla”, amely lehető tette a tárgyszavak szerinti visszakeresést, ezáltal a gyakorlati használhatóságot a chirurgus-mesterséget tanulók – a könyv címzettjei – számára.

A Manuale chirurgicum jelentőségéről

Miskóltzy Ferenc kötete az első magyar nyelven nyomtatásban megjelent sebészeti szakmunka volt. Ilyen témájú könyv megírásán – amint azt Maizner Jánostól tudjuk – már Balsaráti Vitus János is dolgozott: Bod Péter szerint a „Magyar Chirurgia, azaz a seb gyógyításának mesterségéről irt négy könyvek” elkészült, de kéziratban maradt és lappang vagy elveszett.²⁶ A „Manuale Chirurgicum” viszont megjelent és közkézen forgott azok használatára, akik latin vagy német nyelven nem olvashatták e témakör irodalmát.²⁷ Néhány hiányosságára már – amint láthattuk – maga a szerző hívja fel a figyelmet ugyanúgy, mint nem eredeti voltára. Mindezek ellenére érdem megjelentetése, hiszen olyan időszakban látott napvilágot, amikor – amint az Fekete Lajos remek korrajzából is látható – e mesterség a lenézettek közé tartozott hazánkban és nemhogy a sebészetnek, de magának az orvostudománynak sem volt még nálunk egyetemi szintű oktatása.²⁸ Nem volt kialakult szaknyelv, a sebészet „műszavai teljesen hiányoztak, azokat ujonnan kelle készíteni”, ami nem kis munkát jelentett a fordítónak.²⁹

Weszprémi István felveti: a fordítás nem is Miskóltzytól származik, hanem Torkos Józseftől, a győri evangéikus iskola akkori tudós rektorától.³⁰ Ezen adatot átveszi Magyarai-Kossa Gyula és utal rá Fekete Lajos is – ez utóbbi azonban inkább azt emelve ki ezzel, hogy Miskóltzy nem

fordította, hanem átdolgozta Norr munkáját.³¹ Torkos József ezen esetleges közreműködése azonban aligha von le Miskóltzy Ferenc munkájának értékéből!

És befejezőképpen még egy tény: Rác Sámuel budai egyetemi tanár „Borbélyáságnak Eleji” című sebészeti munkájának 1782. évi megjelenéséig - azaz négy évtizedig! – a „Manuale chirurgicum” volt e témában az egyedüli magyar nyelvű szakirodalom!³²

JEGYZETEK

1. Vizsgálódásunk során a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár Streibig nyomda történeti gyűjteményének példányát használtuk (jelzete: S 1742/3/)
2. Magyar Életrajzi Lexikon. Főszerk.: Kenyeres Ágnes. II. köt. Bp., Akad.K., 1969., 222.
3. Wesszprémi István: Magyarország és Erdély orvosainak rövid életrajza. Első száz. Ford. Kővári Antal. Bp. Medicina, 1960. 229.
4. Danielik József: Magyar Írók. Életrajz-gyűjtemény. Második, az első kiegészítő kötet. Pest, Gyurián ny., 1858. 204.
5. Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái. IX. köt. Mircse-Oszvaldt. Bp. Hornyánszky ny., 1903. 12-13.
6. Fekete Lajos: Miskóltzy Ferenc irodalmi méltatása. (A magyar orvosok és természetvizsgálók XVII-ik győri nagygyűlésére írott, de az idő rövidsége miatt fel nem olvashatott értekezés). In: Gyógyászat 14. évf. 1874. 45.sz., 655-658. 46.sz., 663-666., 49.sz., 706-707.
7. Mayer Ferenc Kolos: Az orvostudomány története. Orvosok és a kulturtörténelem művelői részére. Bev. Magyary-Kossa Gyula. Reprint kiad. Bp. Téka, 1988. (eredeti: Bp. Eggenberger, 1927.) 198. ill. 213-214.
8. Petz Aladár: Győr szabad királyi város Szentháromság közkórházának multja és jelene (1749-1928). Győr, Győregyházmegyei Alap ny., 1929., 395.
9. Csizmadia Andor: Győr küzdelme a szabad királyi városi rangért. In: Emlékkönyv. Szabad és királyi rangra emelésének kétszázadik évfordulója alkalmával. Szerk. Jenei Ferenc. Győr, 1943., 4-28.

10. A szerződés szövegét közli Szávay Gyula: Győr. Monographia a város jelenkoráról a történelmi idők érintésével. Győr, 1896., 158-162.
11. Győri Megyei Levéltár. Győr város tanácsának iratai. Liber Testamentorum. Tom. 1.; először 1737-ben Racz Györgyné Wannyi Éva testamentumtételénél említik a tanúk között (a kötet jelzete: IV. A. 1056/j/1/)
12. A céh alapítására és működésére ld. Gecsényi Lajos: Győri céhek a XVI. század második és a XVII. század első felében, 152-153. o.; In: Arrabona 21. köt., Győr, 1979., 145-165.
13. Győri Megyei Levéltár. Orphanaliae. IV. A. lg. Lad. 1. Fasc. 8., „Füleki árváknak iratai. 1757” feliratú iratcsomóban.
14. Gömörý életéről ld. Szinnyei J. i.m. III. köt. Fa-Gwóth. Bp. 1894., 1350-1352.
15. Bak Borbála: Győr szabad királyi város igazgatása 1743-1778. (Tisztségviselők, alkalmazottak). Bp. ELTE BTK Történelem Segédtudományai Tanszék, 1980. 227, (42)
16. Bak B. i.m. Függelék, „Győr szabad királyi város hivatali esküt tett királyi megerősítést kapott szenátorai 1743-1778” c. táblázat
17. Bak B. i.m. 198.
18. Petz A. i.m. 58.
19. Bak B. i.m. 89-90.; törvény tiltotta ugyanis, hogy após és vő együtt lehessen tagja a szenátusnak.
20. Bak B. i.m. 50.
21. Groll Adolf 1733-tól 1743-ban bekövetkezett haláláig volt a győri egyházmegye főpásztora (Győregyházmegyei Almanach 1985. Schematismus Dioecesis Jaurinensis, 18.)
22. Maizner János: A magyar orvostudományi irodalom 1770-ig. Kolozsvár, „Magyar Polgár” ny., 1885. 28., ill. Wespriemi I. i.m. Első száz, 229.
23. Miskóltzy F. i.m. 2-3.
24. Maizner J. i.m. 29.
25. Magyar-Kossa Gyula: Magyar orvosi emlékek. Értekezések a magyar orvostörténelem köréből. III. köt. Adattár 1000-tól 1700-ig. 99 képpel. Bp. 1931., 479.
26. Maizner J. i.m. 6.

27. Hogy valóban használták, azt mutatják a könyvtárunkban őrzött példány kéziratos bejegyzései is.
 28. Fekete L. i.m. 656-658.
 29. Uo. 706.
 30. Weszprémi I. i.m. Második száz. Második rész. BP. 1968., 865.
 31. Magyari-Kossa Gy. i.m. IV. köt. Bp. 1940. 125., ill. Fekete L. i.m. 663. o.; Torkos Józsefről ld. Szinnyi J. i.m. XIV. köt. Bp. 1914. 314.
 32. Fekete L. i.m. 707.
-

About Ferenc Miskóltzy and about his work "Manuale Chirugicum"

József Horváth

Miskóltzy is well known as the author of the first surgical manual in Hungarian language, published in 1742, the only textbook of this kind for forty years.

Less known details of his fruitful life spent in a for the city of Győr are published in this article alongside with a detailed description of the book, which is an ingenious adaptation of Erhardt Norr's "Chirurgischer Wegweiser".

Tanulmányutak, útibeszámolók

Útibeszámoló az Egészségügyi Világszervezet koppenhágai Európai Regionális Irodájában (WHO Euro) tett tanulmányútról

PALOTAI Mária

Országos Orvostudományi Információs Intézet és könyvtár
Budapest

Az elmúlt év végén november 29. és december 3. között meghívásra tanulmányúton voltam a koppenhágai WHO Euro Irodában, miután Intézetünk Szociális és Egészségügyi Könyvtára (V., Arany János u. 6-8.) 1987-től az akkori Egészségügyi Minisztérium megbízása alapján WHO letéti könyvtárként működik. Jelenleg 958 angol nyelvű szakkönyvvel és 11 féle folyóirattal rendelkezünk.

A tanulmányutam elsődleges célja a WHO Euro Könyvtár megtekintése, valamint konkrét tapasztalatok szerzése volt WHO letéti állományunk számítógépre vitele és információs rendszerükhöz való kapcsolódás tárgyában.

Beszámolómat kronológiai sorrendben írtam. A kint kapott dokumentumok könyvtárunkban megtekinthetők.

1993. november 29.

Könyvtárlátogatás

Az Egészségügyi Világszervezet Európai Regionális Iroda Könyvtára nem a főépületben helyezkedik el, hanem egy különálló villaépületben, mely valamikor a kínai nagykövetség volt. Nagyon hangulatos, kellemes környezetet ad a könyvtárnak.

Legelőször *Elaine Grandjean* könyvtárigazgató fogadott. Fő feladata a WHO Dokumentációs Központok összefogása, munkájuk koordinálása. Ismertette az WHO Dokumentációs Központok vezetőinek idén no-

vemberben megtartott értekezletén elhangzottakat, a fő célkitűzéseket. Megkaptam az Európai WHO Dokumentációs Központok címjegyzékét és az Ex Libris címen indított új folyóiratot, mely e központok híradója.

Eva Espenhain Nielsen, információs osztályvezető, megmutatta a könyvállományukat, tárolási módjukat, feldolgozási rendszerüket.

Maga a könyvállomány régi és új könyvekre oszlik. A választó év 1981, az ezutániakat nevezik „újaknak”. Az összállomány 8500 kötet, ebből 3500 az új és 5000 kötet a régi.

A könyvek elhelyezése:

1. referensz könyvek (szótárak, lexikonok, kézikönyvek, stb.)
2. a WHO Euro által kiadott kötetek, sorozatonként. Minden kötetből csak 1-1 példány található meg a könyvtárban. Mivel az iroda dolgozói, közvetlenül a raktárból kaphatnak a saját kiadású kötetekből. A különböző nyelveken kiadott (angol, francia, orosz és német a hivatalos nyelvei az Euro-nak) köteteket egymás mellett helyezték el.

A sorozatok közül előbb a már befejezettek kötetei találhatók, majd a még élők. Ezután a sorozaton kívüli kötetek, a nem hivatalos nyelvűek (pl. spanyol) következnek. Végül az Euro és más kiadók által közösen kiadott kötetek helyezkednek el. Külön tárolják az „Egészséget mindenkinek” anyagait, egészen a kezdetektől, valamint a Regional Committee-hez a háttéranyagokat, a nem hivatalos kiadványokat.

3. A genfi központ által kiadott kötetek elkülönítve, de a fentiekhez hasonlóan (sorozatok, nem sorozatok stb.) tárolódnak. Mrs Nielsen is panaszkodott, hogy sajnos sokszor nem jut el hozzájuk sem mindegyik genfi dokumentum, mert ott nem központosították a szétküldést, hanem a programirodák maguk juttatják el a dokumentumokat.
4. Ezután következnek az IARC és a CIOMS kiadványai.
5. A más WHO regionális központok kiadványai (elég kevés, kb 100-150 kötet) is megtalálhatók a könyvtárban: AFRO, EMRO, PAHO, SEARO, WPRO.
6. A többi köteteket az általuk alkalmazott National Library of Medicine Classification alapján kapott számszámok alapján helyezik el.

Az Iroda most állt át egy új számítógépes rendszerre, melyet még nem igazán tudnak jól használni. Mindenkinek az asztalán található egy PC. Ezen a gépen megy a postázás, fax stb. Az ún. WHO BIS adatbázisban 16 766 adat található most.

Tárgyszavazás: a Medical Subject Headinst (MeSH) használják első sorban, ennek a német és francia változata is rendelkezésükre áll. Ha az ebben találtak nem kielégítőek, akkor a Public Health Descriptors-t, illetve az UNBIS Thesaurus-t használják.

Az Iroda kiadványait még megjelenés előtt katalogizálják, így kerülnek bele a katalógusadatok nyomtatáskor a könyvbe.

A könyvtár hétfőtől péntekig kilenctől fél ötödikig tart nyitva. A könyvtárat nemcsak az iroda munkatársai, hanem más intézmények munkatársai, egyetemi hallgatók is használhatják, de csak helybenolvasásra. A másolásért nem kell fizetniük, ezt az olvasók maguk is elkészíthetik.

Az olvasóteremben található az ún. WHO Documentation Module, mely a legfontosabb irodalmat tartalmazza, minden témában. Jól használható, a genfi iroda állította össze ezt a rendszert.

Cédulakatalógus csak az 1981. előtti kötetekről készült:

- szerzői – társulati illetve földrajzi bontás;
- tárgyszó – ezen belül is földrajzi bontás;
- sorozati katalógus.

Az 1981. utáni dokumentumok adatait már csak számítógépen őrzik.

Fordítói és kiadói osztály

Először *Ingrid Hikade* fogadott, akihez befutnak a fordítási kérések, melyek számítógépekre kerülnek. Így gyorsabb és könnyebb a visszakereshetőség. Évente mintegy 1500-1600 fordítást készíttetnek el.

Utána *Sonja Hralkof* terminológus mutatta be munkáját. Nagyon nehéz a különböző nyelveken a megfelelő szakkifejezéseket megtalálni, és ezek forrását is megadni. Bemutatta az általuk összeállított szószedeteiket. Gondosan összeállított kis szakkönyvtár segíti a munkájukat. Minden évben bizonyos pénzösszeg keretéig gyarapíthatják ezt a kiskönyvtárat – többnyelvű szótárakkal, szaklexikonokkal. A WHO kiadványokból is tárolnak 1-1 példányt.

Charles Robson szerkesztő, fordító 4 nyelvből illetve nyelvre (angol, francia, orosz, német) fordít. Külső munkatársakat is alkalmaznak. Semmilyen szakszöveg lefordítása nem okoz neki problémát.

Dora Abplanalp feladata a kiadványok szétküldése, címnyilvántartás. Nála is számítógépes nyilvántartás van. Kértem, hogy a WHO Euro dokumentumaiból 2-2 példányt juttasson el a címünkre, mert így kölcsönözhető példányunk is lenne. Ígéretet tett, hogy a nálunk hiányzó köteteket is pótolni fogja. A megjelent WHO-katalógus alapján be fogom azonosítani a nálunk meglévő köteteket, a hiányzók jegyzékét pedig megküldöm a címére.

1993. november 30.

Könyvtár

Heinz Stocker – számítógépes irodalomkutatás, adatbázisok kezelése

Három számítógépen dolgozik jelenleg. Még megvan a régi gép, az új gép, melyre most állnak át és egy, más adatbázisokhoz közvetlen kapcsolatot biztosító számítógép. Jövőre már az új gépre lesz csak szüksége, ezen is közvetlenül tud majd keresni.

Ottlétemkor éppen befutott egy kérés házon belülről, egy a könyvtárban meg nem lévő folyóirat egyik cikkének pontos adataira, illetve összefoglalójára volt szüksége egy munkatársnak. A DIMDI-ből sikerült nagyon rövid időn belül megkapni a kért adatokat (az ára mindössze 1 DM volt) és ezeket be kellett vinni az új gépbe, hogy az illető is elolvashassa a cikk adatait. A DIMDI-ben negyedévenként fizetnek a keresése-kért, amikor is egy, a kérések adatait részletező számlát kapnak kézhez. A DIALOG adatbázisaihoz is hozzáférnek. Ezen kívül a skandináv államokkal van egy közös hálózatuk. A DIMDI-n keresztül az AIDSLINE adatbázisból 26 magyar AIDS cikket kért be nekem illusztrálásra. A LILACS/CD-ROM működését is bemutatta.

Frank Theakston – kiadványmenedzser

Hangsúlyozta, hogy a legfontosabb WHO kiadványok hozzáférhetőségét növelné a hivatalos nyelveken túli fordításuk. Számít rá, hogy mi könyvtárosok is segítséget tudunk nyújtani abban, hogy mely könyvek fordítására lenne a legnagyobb igény.

A copyrightért nem kellene fizetni.

Felajánlotta, hogy közreműködik abban, hogy a más kiadókkal közösen kiadott dokumentumokat, melyek könyvtárunk állományából hiányoznak, megkaphassuk. Sajnos ezekből ők is nagyon kevés példányt kapnak.

1993. december 1.

Közép-Kelet Európai Országok osztálya

Jakab Zsuzsanna elmondta, hogy a volt szocialista országokból sokszor nehéz volt pontos és jó adatokat kapni.

Az iroda gondozásában több hasznos kiadvány jelent meg. Jó és hasznos lenne, ha a könyvtárunkban az alábbiak 1-1 példányban meglennének:

- Highlights on health...
- Health Sector Reviews + Mission Report
- HIT on... (Profiles on Health Care in Transition)
- ROVER on... (Reform Overview on Healthcare in Transition)

WHO Liason Office-k dolgoznak az összes volt szocialista országban. Ők is csatlakozni fognak az Iroda számítógépes rendszeréhez. Amikor házon belül is létrejön a kapcsolat az Iroda rendszerével és amennyiben már a könyvtárunkban is lesz számítógép, jó lenne, ha mi is csatlakozhatnánk az Irodához.

Remis Prokhorkas – statisztikus

Ezen a részlegen 4 szakértő dolgozik. A különböző országokból folyamatosan beérkező adatokat dolgozzák fel. Kb. 2 évbe telik az új adatok elemzése és ezek felhasználásával jelentések megírása, kiadványok megjelentetése.

Három Highlights-ot kaptam tőle: Magyarországét, most jelenik meg majd az új kiadása; Azerbajdzsánét és Romániáét.

Az Egészséget Mindenkinél 2000-re programon belül létrehozták a Health for All (HFA) adatbázisát. Bemutatta a működését, hogyan lehet különböző országok adatait összehasonlítani grafikusan, táblázatosan stb. az európai átlaggal összevetni. Lenyűgöző volt, ahogy a képernyőn

pillanatok alatt megjelentek a friss adatok, kitűnően szemléltetve, pl. hogy Magyarország hol áll a borfogyasztásban. A HFA adatbázist megküldik a WHO Dokumentációs Központoknak.

A Highlights-okból is kapnak a WHO Dokumentációs Központok, az ő feladatuk lesz az országon belüli kérések teljesítése.

1993. december 2.

Könyvtár

Phylls Dahl – periodikumok feldolgozása, valamint titkárnői feladatok ellátása

A folyóiratok nyilvántartása a FAXON MICROLINX szoftverrel történik. Mintegy 500 folyóirat jár a könyvtárba, melyek többsége ajándék különböző kiadóktól, intézményektől. Néhány fontosabb folyóiratból 2 példányt kapnak (Lancet, New England Journal of Medicine, BMJ stb.), ezekből 1-1 példány az olvasóterembe kerül, a másik példányt pedig körözik. A folyóiratok többségét beérkezésük után megküldik betekintésre a szakértőknek és csak később kerülnek vissza a folyóiratszámok a könyvtárba.

Megkaptam ez évi folyóiratlistájukat. A magyar folyóiratok elenyésző számban szerepelnek benne. Nem tudom, nem lenne-e érdemes valamilyen szaklapot megküldeni nekik, hogy ne csak a Vízügyi Közlemények képviseljék az igen gazdag magyar szakfolyóirat-irodalmat. Az Orvosi Hetilapból utoljára 1989-ben kaptak. Itt jegyzem meg, hogy Magyarországra vonatkozó anyagot nem láttam. Érdemes lenne legalább a Minisztérium angol nyelvű statisztikai évkönyvét megküldeni.

A folyóiratokat betűrendben tárolják, az utolsó 3 év anyagát tartják fent, a régebbi folyóiratszámok a raktárban vannak. A folyóiratok mellett tárolják a különböző évkönyveket, szakbibliográfiákat is.

Közép-Kelet Európai Országok Osztálya

Szergei Litvinov – feladata a volt SZU (a balti országok kivételével) országainak szóló segítségnyújtás megszervezése. (Pl. oltóanyag eljuttatása; a segítséget adó szervezetek és országok felkutatás).

Carsten Larsen – A Clearinghouse feladatát, működését ismertette és erről nyomtatott anyagot is kaptam.

1993. december 3.

Könyvtár

Dany Hoiness – indexelő

Az összes Euro dokumentum, szakértői – és útijelentés indexelése a feladata. Többnyire a MeSH-t használja, de szükség esetén a Public Health Descriptort is. Még végső leírásuk előtt kerülnek hozzá a dokumentumok indexelésre. Nincs megszabva, hogy hány kulcsszót használhat, de általában 6-7-nél többet nem ad. Igyekszik, hogy minél sokrétűbben tárja fel a dokumentum tartalmát. Nemcsak a rövid összefoglalót olvassa el, hanem megnézi magát a dokumentumot is, hogy minél jobb összképet kapjon.

Másik fontos feladata a könyvbeszerzések, és rendelések intézése. Egy héten belül kb. 7-8 rendelés érkezik. Ezt egyszerre, általában pénteken küldi el. A könyvek beszerzési költségét a kérő programirodák fedezik és nem a könyvtár. Így a megrendelés elküldése előtt a pénzügyi helyzet tisztázására engedélyezteteti a megrendeléseket a gazdasági hivatallal. Így sajnos kb. 1 hetet veszít a beszerzéssel. Általában a könyvmegrendeléseket egy svájci könyvterjesztő céghez (Huber) küldi. Mint ENSZ szervezet kedvezményt kapnak. Amennyiben a kiadó cég nagyobb kedvezményt ígér, úgy közvetlenül a kiadótól rendeli meg a kért művet.

Az így beszerzett köteteket a szakértők kapják meg, csak akkor kell visszaadniuk, ha leszerelnek. Ha nincs meg a könyv, annak ellenére, hogy nem a könyvtár, hanem a programiroda fizette, ki kell az olvasónak fizetnie. A könyvmegrendelések átfutása 5-6 hét, ő ezt sokallja (bár nálunk is ilyen gyorsan menne!)

Úgy érzem, hogy hasznos volt számomra közelebbről megismerkedni nemcsak a könyvtár, hanem az Európai Regionális iroda működésével is. Jó volt látni, hogy a látogatót, nemcsak képletesen, hanem tényleg nyitott ajtóval várják és kedvesen fogadják.

Záró következtetések

A fogadó fél számomra magas színvonalú továbbképzési programot biztosított. Nemcsak a könyvtár munkáját ismerhettem meg részletesen, hanem azt is, hogy mivel foglalkozik az Iroda.

Nagy tapasztalattal rendelkező, kitűnő szakemberektől kaptam tájékoztatást. A szerzett ismereteket igyekszem itthon a munkámban hasznosítani.

Legfontosabb az lenne, hogy a WHO Liason Office-n keresztül könyvtárunk csatlakozzon az ő számítógépes rendszerükhöz.

Látogatásommal közvetlen munkakapcsolat jött létre az Európai Regionális Iroda könyvtára munkatársaival.

Report on a study tour to WHO Euro in Copenhagen

Mária Palotai

Reports on the experiences of a visit to the European Regional Office of the World Health Organization. The library and information services of WHO Euro are described. A detailed account of the different responsibilities of the staff is given in chronological order of the visit.

Referátumok - szemlék

Medlib-L: Újabb elvi viták és források

Marie-Lise Shams azt kérdezi, vajon miért tanítanak könyvtári tárgyakat egyetemeken és főiskolákon olyan oktatók, akik nem könyvtárosok, ahogy ezt nővér-hallgatók esetében tapasztalta.(1)

Bob Pringle tapasztalata ezzel szemben az, hogy az ápolást tanító tanárokat hosszasan kellett győzködni az irodalmazási, könyvtárhasználati ismeretek szükségességéről, de az oktatást már a könyvtáros végzi. Amíg ő nem oktatott, nem is voltak ilyen irányú foglalkozások.(2)

Walter R. Wilkins a következő irodalmat ajánlja a témához: Nicoll, L. H. : Keeping Abreast of the Literature Electronically. Nursing Research, 1993,42, 315-317. A cikk szerzője nyilvánvalóan nem könyvtáros, de a Garteful Med használata mellett érvel. Walter Wilkins véleménye szerint csak jó, ha a nem-könyvtáros egyetemi oktatók írnak erről a témáról, hiszen az csak növeli fontosságát a hallgatók szemében.(3)

Betsy Mueth is főiskolai könyvtárban dolgozik, ahol a nővér-hallgatók könyvtári oktatását könyvtárosok végzik. Ez a tárgy a tanterv felülvizsgálata után került be a programba és ezután már könnyű volt elérni, hogy a könyvtáros legyen az oktató.(4)

Renee Mansheim véleményeket kér az OCLC Online Journal of Current Clinical Trials (OJCCT) elnevezésű elektronikus folyóiratáról, amely nagy ígéret volt, de nem egyértelmű, hogy valóban bevált-e.(5)

Karen Albert úgy látja, könyvtára olvasóit nem érdekli a folyóirat, ezért nem fizetnek rá tovább elő.(6)

Tom Flemming véleménye szerint az OJCCT esetében a hozzáférés egyáltalán nem felhasználóbarát. Amikor sikerült azonosítani a kívánt cikket, mintegy tíz napba telik, amíg az megérkezik igen szép, az eredeti folyóiratcikkekhez hasonló küllemmel, ami azonban a fénymásoltnál két-háromszor többbe kerül. Ráadásul az online kapcsolatért is fizetni kell.

Az OJCCT kiváló alapeleképzeléséhez, nevezetesen ahhoz, hogy az irodalmat közvetlenül az kapja kézhez, aki a legjobban tudja azt hasznosítani, még nem nőtt fel a technológia.

Tom Flemming könyvtára valószínűleg nem fog újra előfizetni erre az elektronikus folyóíratra.(7)

Stevan Harnad, a Behavioral & Brain Sciences és a PSYCOLOQUY szerkesztője, az elektronikus publikáció egyik "kulcsfigurája" szerint az elektronikus folyóiratok kiadásának egyik útja az, amelyet az OJCCT követett, vagyis a nyomtatott folyóiratokhoz hasonló módon, a rendelkezésünkre álló számítógépes technológiát felhasználva jelentetjük meg őket, aminek sajnálatosan magas ár is a következménye.

A PSYCOLOQUY nem ezt az utat követte, így az alacsony költségek lehetővé tették az ingyenességet. Korai lenne eldönteni, melyik út járható. A nagyszámú negatív reakció az OJCCT esetében lehet időleges jelenség is. Vannak már a két megközelítést magukban egyesítő megoldások is.(8)

Glenn Bunton arra figyelmeztet, hogy a könnyű hozzáférés - bár igen fontos - nem lehet egyedüli tényező, amikor az előfizetésről döntünk. A legfontosabb, hogy tartalmilag megfelelő és magas színvonalú elektronikus folyóiratokat "járassunk". Nem szabad, hogy a könnyen hozzáférhető, de értéktelen forrásokat kínáljunk olvasóinknak, mert ezzel könyvtárunk hitelét ronthatjuk.(9)

Láthattuk az OJCCT kapcsán kibontakozott vitát. A hasonló elektronikus folyóiratok köre azonban tovább bővül. Éppen az OCLC Online Computer Library Center és A Sigma Theta Tau Nemzetközi Ápolási Társaság kezdi meg az Online Journal of Knowledge Synthesis for Nursing elnevezésű online ápolási folyóirat kiadását. Éves előfizetési díja egyéni előfizetőknek 60 \$, intézményeknek 250 \$, öt szimultán felhasználóra 450 \$, tíz felhasználóra 650 \$.(10)

Millard Johnson - nyilván az OJCCT vita hatására is - az elektronikus folyóiratok szerepét taglalja. Véleménye szerint az elektronikus publikáció az a terület, ahol a könyvtárosok igenis befolyásolhatják a kibontakozóban lévő technikai forradalom irányát. Az elektronikus forma az elkövetkező évtizedben túlsúlyba fog kerülni, hiszen a nyomtatás költségei a megélhetési költségeknél gyorsabb ütemben nőnek, míg az elektronikus terjesztés egyre olcsóbb lesz. Az információt nem kell fizikai keretek közé zsúfolni, hogy terjeszthessük.

Az elektronikus folyóirat elnevezés helytelen, mivel a folyóirat a nyomtatás követelményeihez alkalmazkodó forma, amelynek szembeállítására más formákkal el fog tűnni.

Az elektronikus cikkeket nem számokba "kötvé", hanem egyenként kellene publikálni. A cikkek indexelése a továbbra is az NLM-ben történne a MesH-sel, de a cikkek egyedi azonosítója alapján. Az elektronikus folyóiratokban is szükség van a bírálók tevékenységére, de a szerzői jogokat a szerzők munkahelyeinek kell kapniuk.

Biztosítani kell, hogy jó minőségű illusztrációk is továbbíthatóak legyenek és a cikkek 24 óra alatt eljuthassanak a világ bármely részébe. Az előfizetés díja az igényelt egyes cikkek számától kell, hogy függjön. Lehetővé kell tenni, hogy az olvasók (online) értékelhessék a folyóiratot.(11)

Carol Fenichel arról tudósít, hogy készül a "Library for Internists" annotált belgyógyászati könyvajánló-jegyzék 8. kiadása. (12)

A vitacsoportok a kölcsönös érdeklődésre számot tartható közleményeiket más fórumokon is közzéteszik. A LIBADMIN és a LIBREF-L fórumokon is megjelent közleményt olvashatunk, amely marketing témájú szemináriumra hívja a könyvtárosokat.(13)

Pia Fish felmérésének eredménye mindazokat érdekelheti, akik könyvtárakat gépesítik, vagy gépesíteni fogják. Ő ugyanis a vonalkódok legcélszerűbb elhelyezésére volt kíváncsi.(14)

Gary Kober az alternatív orvostudománnyal foglalkozó forrásokról ír.

Az ALTERNATIVE MEDICINE (AMED) adatbázis elérhető a DATASTAR-nál. 1985 óta megjelent könyvek, újságcikkek és mintegy 350 folyóirat cikkeinek közel 50 ezer rekordját tartalmazza az akupunktúra, az ayurveda, a homeopátia, az allopatia, a jóga, a kínai orvoslás stb. területéről.

Ennek nyomtatott változata is van, amelyet egyesek Alternative Therapy Index, mások Alternative Medicine Index, továbbá Complementary Medicine Index néven is emlegetnek. Mindesetre előállítója a Medical Information Service, British Library, Boston Spa. Éves előfizetési ára 75 font.

A CHIROLARS adatbázis a BRS-nél elérhető, nyomtatott változata az Index to Chiropractic Literature.

Az Interneten elérhető a HOLISTIC elnevezésű vitafórum (HOLISTIC@siucvmb.bitnet).

A témával foglalkozó, ajánlható irodalom: Van Camp, AJ.: Online sources for alternative medicine information. Database 1993,16,5,100-103.(15)

Thomas Mead a Medlib-L-ben sem szokatlan szenvedélyes hangú és esszének beillő levelének kiindulópontja egy neves orvosi szakfolyóiratban megjelent cikk, amelynek szerzői azt róják fel a Medline adatbázisnak, hogy az figyelmen kívül hagyott megítélésük szerint fontos cikkeket, ezért új adatbázisra van szükség.

A keresési stratégiát gyakorlott közvetítő közreműködése nélkül alakították ki és főként szabad-szöveges keresést alkalmaztak. Thomas Mead szerint az orvosi könyvtárosoknak újult erővel kell hozzáfogniuk a felvilágosítás feladatához. Meg kell értetnünk a felhasználókkal, hogy a Medline nem élőlény. Nem kimeríthetetlen, nem orákulum. Csak ésszerű elvárásoknak tud megfelelni, de azoknak jól. Azt is tudomásul kell vennünk és vetetnünk, hogy a Medline különböző változatai (pl. más-más online vendornál, vagy a CD-ROM változatokban stb.) eltérnek egymástól.

Orvosi könyvtárosoknak kell végezniük a keresést, ha elkerülhetővé akarjuk tenni téves adatok megjelentetését. Az említetthez hasonló cikkek kapcsán a folyóiratok szerkesztői jobban tennék, ha előbb orvosi könyvtárosokhoz fordulnának, hiszen ez az ő szakterületük.

Az adatbázisokat bemutató, a felhasználókat oktató könyvtárosoknak nem szabad a csodaszer látszatát kelteniük, amikor a Medline-t bemutatják, sokkal inkább óvatos szkepticizmussal és a többi adatbázisok kontextusában kell hozzá közelíteniük.(16)

Ez a levél aztán hosszú, sokszor a személyeskedést sem elkerülő vitát váltott ki.

Igazi könyvtáros nem lehet meg a pontos bibliográfiai adatok nélkül, ezért többen kérik a fenti okfejtés szerzőjét, adja meg azokat.(17)

Pat Auflick szerint a Medline-ből csak azt kapjuk vissza, amit valóban keresünk. A helyes keresés nélkülözhetetlen. Erre azt a példát hozza, amikor közkönyvtárban dolgozó kollégája alig néhány cikket talált a "heart attack" szókapcsolat keresésével, de sikeres volt a "myocardial infarction"-nal.

Az a tény, hogy egy egészségügyi szakember rosszul elvégzett keresésének helyt ad egy tekintélyes orvosi folyóirat, azt mutatja, a könyvtárosok nem tesznek eleget azért, hogy szaktudásukat, gyakorlati ismereteiket és képességeiket megfelelően propagálják.(18)

Walter R. Wilkins olyan cikkekre hoz példát, amelyben nemcsak azt tárják fel, hogy a Medline-ban nem találtak egy relevánsnak tekinthető cikket, hanem a keresési stratégiát is megadják, így a keresés megismételhető és ellenőrizhető. Ez a cikk: Silagy, C.: Developing a Register of Randomised Controlled Trials in Primary Care. *British Medical Journal*, 1993,306, April 3, 897-900. (19)

Akár szándékosan, akár csak hanyagságból teszi valaki, a Medline képességeinek alá- és túlbecslése rossz szolgálatot tesz mind a Medline-nak, mind a könyvtárosoknak, és különösen az utóbbiakat sújtja. (20)

Glenn Bunton szerint meg kell ismernünk felhasználóink viselkedését, bogarait és olyan adatbázisokat kell építenünk, amelyek ezeket figyelembe veszik. (21)

James Shedlock véleménye az, hogy Thomas Mead egy sor érdekes kérdést vet fel, de jobban tette volna, ha az ominózus folyóirat szerkesztőjének ír levelet. (22)

A vita lényege valahol a közvetítő (orvosi könyvtáros) végezte és a végfelhasználói keresés között feszül. (23)

Ehhez kapcsolódóan Millard Johnson azt fejtegeti, hogy a könyvtárosok szolgálni kívánnak. Eközben sikerült egy igen jelentős problémát triviálissá tennünk. Szemben ezzel az orvosok sohasem beszéltek magukról, mint "egészségügyi közvetítőkről". Ők tudják, hogy a sikeres ellátás csak a pácienssel való interakció útján lehetséges.

A könyvtárosok viszont nem igazán hisznek a saját közreműködésük fontosságában, különben nem propagálnák úgy a végfelhasználói keresést, amely nemcsak "önkiszolgálás" de afféle "öngyógyítás" is. (24)

Thomas Mead egy hét elteltével jelentkezett újra. Szerinte nem fontos, mely cikkben találhatók a vitatott kijelentések. Adott, konkrét cikke ugyanis csak olvasói levélben szabad reagálni, biztosítva a szerző számára a viszontválasz lehetőségét. Ezen kívül az adott cikk csak egyetlen példa egy általánosan elterjedt téveszmére.

A "valami kimarad a kereséskor" jelensége természetes, ugyanúgy, mint ahogy a túl sok találat is gyakori. A Medline egyébként sem nyújt teljességet: egy sor értékes folyóiratot nem dolgoz fel. (Erre T. Mead egy sor keresési példát hoz és számos folyóirat nevét közli.)

Ezek közül jónéhány szerepel viszont a Chemical Abstracts, a Biological Abstracts, az Excerpta Medica, vagy a Psychological Abstracts adatbázisokban.(25)

James Shedlock is ismét "szót kért" a vitában. Továbbra is ragaszkodik ahhoz, hogy megismerhesse a vitát kiváltó cikket és arra figyelmeztet, hogy Thomas Mead a vitát immár új, az eredetitől eltérő (igaz, igen érdekes) mederbe terelte.(26)

Jenny Reisswig talált néhány cikket, amelyek nagynevű lapokban tárgyalják a Medline "tökéletlen" voltát. Igaz ezek mind kísérleets vizsgálatokra vonatkoznak és valószínűleg nem azonosak a Thomas Mead által "említett" cikkel:

Farbey, R.: Searching the literature. Be creative with Medline [letter]. British Medical Journal, 1993,307,6895,66.

Wakeford, R. ; Roberts, W.: Using Medline for comprehensive searches [letter; comment]. British Medical Journal,1993,306,6889,1415.

Adams, CE. ; Lefebvre, C. ; Chalmers, I.: Difficulty with MEDLINE searches for randomised controlled trials [letter]. Lancet 1992,340,8824,915-916.

Ez utóbbi önmagában is heves vitát váltott ki.(27)

Maggie Zeller másokat is megerősítve kimondja, harcolnunk kell az adatbázisok mindenhatóságáról kialakult szemléletel.(28)

Michael Kronenfeld tartalomjegyzék-másolási szolgáltatást kívánt beindítani és ehhez kért véleményeket, tapasztalatokat. Az ezt követő vita azután egyre inkább szerzői jogi természetűvé vált. Egyesek kényesnek, a szerzői jogi előírásokkal ellenkezőnek, míg mások nagyonis méltányos és jogszerű gyakorlatnak tartják a tartalomjegyzékek másolását. Még nagyobb problémát okoz a cikkek másolásának megítélése.(29)

Közben az Online Journal of Current Clinical Trials újabb lépést tett az elismertség irányába, mivel az Index Medicus felvette az általa indexelt folyóiratok körébe.(30)

Források: (Az elektronikus levelek esetében a szerző neve mellett elektronikus címét /a személyi azonosítót a @ jel után a számítógép azonosítója követi/ is megadtuk. A címet /ha volt ilyen/ a vitaforum neve és az üzenet elküldésének dátuma követi.)

1. Marie-Lise Shams shams@ouvaxa.cats.ohiou.edu Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. szeptember 28.
2. Bob Pringle [PRINGLE@WSUVM1.CSC.WSU.EDU] Librarians teaching Library Use. Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. szeptember 28.
3. Walter R. Wilkins [U31854@UICVM.BITNET] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. szeptember 29.
4. Betsy Mueth [muethb@MEDICINE.WUSTL.EDU] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. október 4.
5. Renee E. Mansheim MANSHEIM@picard.evms.edu Online J of Clinical Trials Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. október 6.
6. Karen Albert [albert@SHRSYS.HSLC.ORG] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. október 6.
7. Tom Flemming [tomflem@FHS.CSU.MCMMASTER.CA] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. október 6.
8. Stevan Harnad [harnad@PRINCETON.EDU] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. október 7.
9. Glenn Bunton [bunton@LIBRARY.SWMED.EDU] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. október 8.
10. Deborah L. Bendig deb_bendig@oclc.org Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. október 4.
11. Millard Johnson [johnsonm@OHSU.EDU]: Ejournals. Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. október 8.
12. Carol Fenichel[fenichel@HAL.HAHNEMANN.EDU]: Library for Internists VIII. Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. október 1.

13. Library Administration and Management [LIBADMIN@UMAB.BITNET]: Workshop: Marketing for Libraries. 1993. október 7.
14. Pia Fish [pfish@CCLINK.FHCRC.ORG]: Summary: where to put barcode. Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. október 7.
15. Gary Kober[AD83@MUSICA.MCGILL.CA]: Alternative medicine databases. Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993.november 30.
16. Thomas L. Mead [Thomas.L.Mead@DARTMOUTH.EDU]: MEDLINE missed things! Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. szeptember 24.
17. Ellen Rothbaum [ROTHBAUM@LIFE.JSC.NASA.GOV] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. szeptember 24.
Eileen Stanley [estanley@CHMCAF.CHEM.LSU.EDU] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. szeptember 24.
18. Patricia A. Auflick [PAUFLICK@ARIZVMS.BITNET] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993.szeptember 25.
19. Walter R. Wilkins [U31854@UICVM.BITNET] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993.szeptember 24.
20. Swedish Medical Center/Seattle Reference Library [swedhop1@CLASS.ORG] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993.szeptember 24.
21. Glenn Bunton [bunton@LIBRARY.SWMED.EDU] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. szeptember 25.
22. James Shedlock [shedlock@CASBAH.ACNS.NWU.EDU] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993.szeptember 24.
23. Michael Kronenfeld [kronenfeld_m@ZONIE1.MARICOPA.GOV] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993.szeptember 27.

24. Millard Johnson, PC-D, PSU Portals" [johnsonm@OHSU.EDU] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993.szeptember 27.
25. Thomas L. Mead [Thomas.L.Mead@DARTMOUTH.EDU]: MEDLINE missed things! Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. szeptember 30.
26. James Shedlock [shedlock@CASBAH.ACNS.NWU.EDU] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993.október 1.
27. Jenny Reiswig [reiswig@VAX.LIBRARY.UTORONTO.CA] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993.október 4.
28. Maggie Zeller [zeller@MAILHOST.TCS.TULANE.EDU]: Medline: alpha and omega? Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1993. október 4.
29. Michael Kronenfeld [kronenfeld_m@ZONIE1.MARICOPA.GOV]: Table of Contents Service. Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1994.január 4.
Maryedith Walker [MEWALKER@MBCF.STJUDE.ORG] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1994.január 5.
Diane Wolf [wolf@SHRSYS.HSLC.ORG] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1994.január 5.
Saundra Brenner [brenners@MEDICINE.WUSTL.EDU] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1994.január 5.
Leeila Bina [bina@BADLANDS.NODAK.EDU] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1994.január 6.
Health Sciences Libraries Consortium [medlib@SHRSYS.HSLC.ORG] Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1994.január 6.
30. 10. Deborah L. Bendig deb_bendig@oclc.org Medical Libraries Discussion List [MEDLIB-L@UBVM.BITNET] 1994. január 12.

(Koltay Tibor)

Gove, Susan - Gilbert, Susan - Yeoh, Jean: Reader activity in a multidisciplinary health sciences library: a case study at St. George's Library
Health Libraries Review, 1993, 10, 75-84 pp.

Felhasználók szokásainak vizsgálata a londoni St. George oktatókörház könyvtárában

A könyvtárak gyakran, különböző célok érdekében végeznek egyszerű vagy bonyolult felhasználói vizsgálatokat. A komplex módszerekhez például sokféle adatgyűjtés társulhat. A felmérés kapcsolódhat speciális intézményi célokhoz. A megvalósításban rejlő nehézségek ellenére a szakirodalom igen nagy figyelmet szentel a teljesítmény értékelésének. Az értékelés összpontosíthat a szolgáltatásokra vagy a könyvtári személyzetre, és bizonyos esetekben, minősítés céljából, kapcsolódhat az állományelemzéshez. A felhasználók vizsgálata a szolgáltatások használatára vonatkozó alapvető információk megszerzésének is eszköze lehet. Ez a szempont különösen fontos az egészségügyben, ahol az anyagi eszközök több forrásból származnak, és ahol számos, egészségügyi szakemberekből, hallgatókból, és oktatókból álló felhasználói csoport jelenik meg. A különböző felméréseket valószínűleg egyre inkább annak bizonyítására fogják használni, hogy a könyvtárra érdemes költeni, valamint, hogy a szolgáltatások megfelelnek a szerződésekben foglaltaknak.

A vizsgálat célkitűzései

A St. George könyvtár egy nagy multidiszciplináris orvostudományi-egészségügyi könyvtár, amely a University of Londonhoz tartozó orvosi kar oktatóin és hallgatóin kívül a körzetben még számos intézmény - köztük a Wandsworth Health Authority (WHA) - munkatársait is kiszolgálja. A vizsgálat idején a könyvtár állományában mintegy 26500 kötet könyv volt. A kurrens folyóiratok száma 675 volt. Annak ellenére, hogy a könyvtár - a könyvtárközi kölcsönzéstől kezdve az online keresésekre vonatkozóig - sokféle statisztikát tud készíteni a számítógépes rendszer segítségével, számos olyan tevékenység van, amelyet nehezen lehet gépesíteni. A könyvtár működését több forrásból finanszírozzák, emiatt érdemes volt a használatról olvasói kategóriák szerinti kimutatásokat készíteni. A könyvtári szolgáltatások egy része például különösen drága

forrásokat, vagy magas szintű könyvtárosi szaktudást és intenzív közreműködést igényel. A felmérést úgy tervezték, hogy képet adjon a különböző olvasói csoportok könyvtárhasználati szokásairól, és alapot adjon a finanszírozási szintek sürgető vizsgálatához. Ahhoz, hogy meghatározhassák a használati kategóriákat, fontosnak tartották az ismétlődő könyvtárlátogatások felmérését is. Ezért a kérdőívet úgy tervezték, hogy gyorsan kitölthető és könnyen kiértékelhető legyen.

Módszertan

A felmérést 1990. novemberében végezték. Alkalmazkodva a könyvtár heti nyitvatartási rendjéhez, a vizsgálat időtartama egy munkahét volt. (A könyvtár hétfőtől péntekig reggel 9 és este 9 között, szombatonként 9.30 és 12.30 között tart nyitva.) A könyvtárhasználókat arra kérték, hogy az egy hét alatt minden egyes látogatáskor töltsenek ki egy, a bejáratnál kézbeadott kérdőívet. A kitöltött kérdőíveket a kijáratnál gyűjtötték össze. A könyvtár munkatársai a vizsgálat során végig az olvasók rendelkezésére álltak, hogy segítsenek a kérdőív okozta esetleges nehézségekben, és válaszoljanak a vizsgálat céljára vonatkozó kérdésekre. Állandó jelenlétük biztosította azt is, hogy a lehető legtöbb kérdőívet visszakapták. A kérdőíveket minden nap más színű papírra nyomtatták, hogy könnyű legyen őket rendszerezni. Ez a módszer azt is lehetővé tette, hogy kiderüljön, van-e valamilyen napi jellegzetesség a könyvtárhasználatban.

A minta-kérdőívet először néhány, a könyvtárosok által jól ismert felhasználóval töltették ki, és a végső forma az ő véleményük alapján alakult ki. Ha az olvasó választ várt a kérdőívre írt megjegyzésére, nevét és munkahelyét is ráírta a nyomtatványra.

Az elemzés

Az egy hét alatt 4519 kérdőívet töltöttek ki, ugyanakkor az automata számláló 6496 kilépőt regisztrált. (Ez utóbbi számban természetesen benne voltak maguk a könyvtárosok, valamint a takarítók és a szállítók is.) A válaszok között szerepeltek a vizsgálati időszak egyes napjain, illetve a hét során többször a könyvtárban járt olvasók által a látogatásonként kitöltött kérdőívek is. Néhány olvasót igencsak próbára tett az, hogy minden alkalommal megkérték őket a válaszadásra. Voltak olyanok

is, akik visszautasították a kérést, és ez szintén magyarázat a kitöltött kérdőívek és a biztonsági kapun regisztrált kilépések számának különbségére.

A felhasználói csoportok

Legnagyobb arányban az orvostanhallgatók (54,9%) és az orvos-egyetem dolgozói (12%) töltötték ki a kérdőíveket. Az ápolóképző főiskola hallgatói közül került ki a válaszolók 9,1 százaléka. Érdekes, hogy az egyéb felsőoktatási intézmények hallgatói közül (a válaszolók 7,8 százaléka tartozott ebbe a kategóriába) akadtak olyanok is - például joghallgatók -, akik nem voltak beiratkozott tagjai a könyvtárnak. Az értékelés során a válaszolók arányát összevetették az adott felhasználói csoport beiratkozási arányával. Az orvostanhallgatók például, mint láttuk, a felmérésben résztvevők 54,9 százalékát adták. A válaszoló 2482 orvostanhallgató ugyanakkor csupán 13,5 százaléka volt a beiratkozottaknak. Egy másik példával is szemléltetve, a WHA könyvtárba beiratkozott munkatársai közül 41,9% válaszolt, miközben ez az arány az összes válaszadóhoz képest csak 10,3% volt.

A könyvtárlátogatások célja

A kérdőíven a következő lehetséges célok szerepeltek: könyvek vagy folyóiratok helybenolvasása, könyvkölcsönzés, másolatkészítés, újságkivágatok olvasása, referenz művek tanulmányozása, könyvtárközi kölcsönzés, CD-ROM használat, audiovizuális dokumentumok használata, online keresés, és az egyéb kategória. A válaszok fele az "egyéb" volt. Azok közül, akik az egyéb kategóriát jelölték meg, nagyon sokan (755 fő) célként az egyéni tanulást adták meg. A könyvtárlátogatók egy része valószínűleg csak könyvet hozott vissza (ez a kategória nem szerepelt a kérdőíven).

A könyvtárlátogatások célja az egyes felhasználói csoportoknál

A könyvtárhasználat célja igen hasonló volt az orvostanhallgatóknál és az ápolóképzőbe járó főiskolásoknál. Eltérő sorrendben ugyan, de az öt leggyakrabban megjelölt cél mindkét csoportnál azonos volt: "egyéb", könyvek helybenolvasása, könyvkölcsönzés, folyóiratok helybenolvasása, másolatkészítés.

Az orvostudományi egyetem és az ápolóképző főiskola munkatársainak válaszaiból a szempontból meglehetősen különböztek. A folyóiratok helybenolvasása és a másolatkészítés között mindkét csoportnál kapcsolat volt. Az orvostudományi egyetem munkatársai számára legfőbb információs forrásnak a folyóiratok bizonyultak, míg az ápolóképző főiskolán dolgozók a folyóiratokkal szemben a könyveket preferálták – igaz csak kis különbséggel. Annak ellenére, hogy a főiskolának igen nagy az audiovizuális gyűjteménye, munkatársai ezt a dokumentumtípust az első helyre tették a St. George könyvtár használatának céljai között.

A könyvtárlátogatások gyakorisága

A könyvtárhasználat gyakoriságára vonatkozó adatokat kellő körültekintéssel kell értelmezni, mivel a látogatók minden egyes alkalommal kérdőíveket töltöttek ki. Az adatok, a legjobb esetben is csak az olvasói csoportok könyvtárhasználati gyakoriságának trendjeit mutatják.

Az orvostanhallgatók könyvtárhasználata napi gyakoriságot, vagy heti többszöri alkalmat mutatott. Az ápolóképzős hallgatók ennél lényegesen kevesebbszer használták a könyvtárat. Ez valószínűleg egyrészt alkalmazotti helyzetükből következett, másrészt abból adódott, hogy a képzésük alatti sok klinikai gyakorlat nem hagy elég időt a könyvtárba járásra. Meg kell azt is jegyezni, hogy a felmérés még azelőtt készült, hogy bevezették volna az ápolóképzésben a folyamatos elméleti értékelést. Az orvostanhallgatók könyvtárlátogatását valószínűleg az is kedvezően befolyásolta, hogy oktatóhelyeik a könyvtár közelében találhatók. Az oktatók könyvtárhasználati gyakorisága mindkét felsőoktatási intézmény esetében hasonló képet mutatott: legtöbbször hetente több alkalommal keresték fel a könyvtárat.

A könyvtárhasználat időtartama

A felmérés időszakában az orvostanhallgatók közül 33,1% negyedóránál kevesebb, 22,7% fél óra és egy óra közötti időt, 17,1% pedig egy órától három óráig terjedő időt töltött a könyvtárban. Azt ugyan nem lehet tudni, hogy hány orvostanhallgató töltött ki több kérdőívet, valószínű azonban, hogy azok, akik az időt tanulásra fordították, egy-egy alkalommal viszonylag rövid ideig, gyakori szünetet tartva voltak ott. Ez a magyarázat összhangban van azzal az adattal, hogy az orvostanhallga-

tók 30 százaléka, 755 fő a célt az egyéni tanulásban jelölte meg. A rövid látogatásokat magyarázza még, hogy sokan bizonyára csak könyvet vittek vissza.

A leendő ápolók közül 21,5% egy-három órát, míg 19,8% negyedóránál rövidebb időt töltött a könyvtárban.

Az orvostudományi egyetem munkatársai közül 31,2% 15 percnél rövidebb, 26% pedig negyedóra és félóra közötti ideig tartózkodott a könyvtárban. Az ápolóképző főiskolán dolgozóknál más szokás volt megfigyelhető: 25 százalékuk tartozott a 15-30 perces, és 21,9 százalék a félóra és egy óra közötti kategóriába. 20,3 százalékuk egy-három órát töltött a könyvtárban.

A WHA munkatársai által tett látogatások hossza a főiskolán dolgozókéhoz hasonlóan alakult.

Észrevételek és javaslatok

A kérdőív végén egyéb hozzátennivalókat és javaslatokat lehetett megfogalmazni. Az az olvasó, aki választ szeretett volna kapni észrevételeire, megadta nevét és munkahelyét. A vélemények legnagyobb része új könyvek és folyóiratok beszerzésére, valamint a könyvtári környezettel kapcsolatos kényelmetlenségekre vonatkozott. (Állandó probléma, hogy a könyvtár munkatársai nem tudják szabályozni a hőmérsékletet.)

Ennek a rovatnak az értékét az adta, hogy a könyvtárhasználók bátorítást kaptak arra, hogy olyan, a könyvtár fejlesztésére vonatkozó javaslatokat adjanak, amelyeket különben nem tettek volna. Hasznos volt továbbá, hogy megfogalmazhatták a szolgáltatásokkal kapcsolatos kritikákat. A névvel ellátott észrevételekre és javaslatokra mindenki egyénileg választ kapott.

Következtetések

A beiratkozott olvasók 13,5 százalékát jelentő orvostanhallgatók töltötték ki a kérdőívek több mint felét. Könyvtárhasználatuk leggyakoribb céljaként az "egyéb" kategóriát, valamint a könyvek helybenolvasását és kölcsönzését jelölték meg. Ennek alapján valószínűsíthető, hogy a könyvtárat gyakran azért használják, hogy ott saját könyveiket és jegyzeteiket olvassák, és hogy ezeket az igényeiket a kényelmes tanulóövezet és a hatékony könyvkölcsönzési rendszer kielégíti. Az orvostanhall-

gatók legnagyobb része (82,3%) naponta vagy hetente több alkalommal kereste fel a könyvtárat. Itt gyakran csak rövid ideig voltak, és ez azt jelenti, hogy a tanulást gyakori szünetek szakították meg.

Az orvostudományi egyetem munkatársai legtöbbször folyóiratcikkek olvasása és másolatkészítés céljából jöttek a könyvtárba. A célok között gyakori volt még a könyvtárközi kölcsönzési rendszer használata is. Legtöbben közülük (69,3%) naponta vagy hetente több alkalommal keresték fel a könyvtárat, ahol 57,2 százalékuk fél óránál kevesebb ideig tartózkodott.

A leendő ápolók alkották a válaszolók 9,1 százalékát. Legtöbben könyvet kölcsönözni mentek a könyvtárba, őket az "egyéb" kategóriába tartozók követték. Látogatásaik gyakorisága kisebb volt az orvostanhallgatókénál, bár 32,8 százalékuk hetente többször felkereste a könyvtárat.

A főiskolán dolgozóknál a könyvtárhasználat céljai között gyakoribb volt a könyvek kölcsönzése és helybenolvasása, mint a folyóiratok tanulmányozása és a másolatkészítés. Ennek a csoportnak több mint a fele hetente több alkalommal kereste fel a könyvtárat, és - valószínűleg a kényelmes tanulóövezetnek köszönhetően - mintegy 30 százalékuk alkalmanként 1-3 órát töltött ott.

A válaszadók 10,3 százaléka került ki a WHA munkatársai közül, miközben ez a használói csoport tette ki a beiratkozottak 41,9 százalékát. Látogatásaik elsődleges célja a könyvek és folyóiratok helybenolvasása volt.

A jövő

A felmérés egy általános képet adott a könyvtárhasználatról. Tovább elemezni a felhasználói csoportok által adott válaszok okait, pusztán feltételezés lenne. A felhasznált kérdőív egyszerűsége is oka annak, hogy a kapott kép nem eléggé árnyalt. Torzította az eredményt az is, hogy a könyvtárhasználókat - még akkor is, ha csak a legrövidebb időre mentek ki - minden egyes belépésnél megkérték a kérdések megválaszolására. Az biztos, hogy az orvostanhallgatók minden nap, vagy hetente több alkalommal bementek a könyvtárba. A WHA munkatársai valószínűleg hivatali munkájukkal összefüggésben álló, egyszeri látogatásokat tettek. Visszatekintve, könnyebb lett volna a kimenő és bejövő forgalom mérés-

sére a biztonsági kaput használni. Az adatok értékelése sok időt vett igénybe, és a felmérés meglehetősen felforgatta a könyvtár napi életét, minthogy a munkatársak osztották ki és szedték össze a kérdőíveket.

A vizsgálat ugyanakkor a használatól is nagyfokú együttműködést követelt. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen felmérés nem adhat részletes képet az egyes felhasználói csoportok jellemzőiről. Az igény arra, hogy rendszeresen készüljön részletes kép a teljesítmény mutatóiról és pontos értékelés a szolgáltatásokról, csaknem biztosan oda fog vezetni, hogy ezek a tevékenységek jobban beépülnek a könyvtár működésébe. Ennek eredményeként pedig javulni fognak a kiértékelésre vonatkozó tervek. Vigyázni kell majd arra, hogy az olvasókat ne terhelje túl a felmérés. Ebből a szempontból a vizsgálat értékes gyakorlatot jelentett a könyvtár munkatársai számára, és sokat tanultak belőle.

Fontos célja volt a felmérésnek a könyvtár pénzügyi támogatásai szintjeinek, különösen a National Health Service (ez tulajdonképpen az egészségügyi alapellátás rendszere) által adott hozzájárulásnak a vizsgálata. Az adatok alapján ennek a támogatásnak a megszerzéséhez új formula született, amelyet a tárgyalások során sikeresen lehetett alkalmazni. Mindazonáltal a vizsgálat legpozitívabb oldalát az észrevételek, valamint az állomány és a szolgáltatások fejlesztését célzó javaslatok alkották. A vélemények alapján az is világosan kiderült, hogy a felhasználók nagyra értékelték a szolgáltatásokat, és hogy a könyvtárról pozitív kép alakult ki bennük.

(Kovács (D) Katalin)

Curtis, K.L., Weller, A.C., Hurd, J.M.: Information-seeking behavior: a survey of health sciences faculty use of indexes and databases. Bulletin of the Medical Library Association, 1993,83,4,383-392.

Oktatók információ-keresési szokásai

A University of Illinois (Chicago) 574 orvostudományi, 96 gyógyszerészeti, 94 ápolási oktatóját kérdezték meg. A kérdőívek 54%-a érkezett vissza (orvostudomány 52,5%, gyógyszerészet 61%, ápolás 60%).

Nem meglepő, hogy magas százalékban használja mindhárom oktatói gárda az Index Medicust, vagy a Medline-t. Érdekes módon a természettudományokat oktatók közül is sokan használják az IM-et, vagy a Medline-t, de az arányok jóval alacsonyabb az előbbieknél.

A leghosszabb idője rendelkezésre álló nyomtatott változat és a közvetítővel végzett online keresés volt a leggyakoribb és a hasonló információkeresési szokások mellett is az ápolási fakultás tanárai kértek leggyakrabban közvetítői közreműködést, ugyanakkor ők használták legtöbbször a CD-ROM változatot, ami viszont a jó hozzáférhetőség ellenére is viszonylag alacsony volt az orvoskari oktatók körében.

Az orvoskariak igen alacsony mértékben használták az Index Medicuson kívül adatbázisokat illetve indexeket. Az ápolást tanító tanárok 90,2%-a használta a CINAHL-t, 82,1%-a a PsycLIT-et és 54,5%-a az ERIC-et. A gyógyszerészeti fakultáson a többiekhez képest viszonylag nagy mértékben használta a Chemical Abstracts-t és a Science Citation Index-et. A kifejezetten gyógyszerészeti adatbázisok használatára nem kérdeztek rá a felmérésben.

Más adatbázisok és indexek esetében a legtöbb oktató a nyomtatott formát preferálta. Például a Science Citation Indexet az ápolást tanító tanárok 34,4%-a használta, ebből 18,8% a nyomtatott, 6,3-6,3% a CD-ROM-ot illetve az online változatot, közvetítő segítségével.

A Current Contents Life Sciences szekcióját inkább az orvoskari tanárok használták. A másik két fakultás más szekciókkal élt inkább. Ez valószínűleg azt mutatja, hogy a CC az Index Medicus kiegészítőjeként funkcionál.

(Koltay Tibor)

Blythe, J., Royle, J.A.: Assessing nurses' information needs in the work environment. Bulletin of the Medical Library Association, 1993,83,4,433-435.

Nővérek információs igényeinek felmérése a munkahelyen

Az egészségügyi dolgozók legszélesebb rétege a nővéreké, akik ritkán látogatják a könyvtárakat, vagy fizetnek elő tudományos szakfolyóiratokra. Kihívás tehát a könyvtáros számára információs igényeik felmérése.

Egy 32 ágyas hematológiai és onkológia oktatókórházi osztályon 32 nővért figyeltek meg hathetes periódusban és mintegy 40 órában a napali és az éjszakai műszakban. A felmérésben résztvevők mindegyike kérdőívet is töltött ki és 16 fővel interjút is készítettek.

A nővérek többféle információforrást használtak. A szóbeli források közé tartozott a kolégáktól, a teamek vezetőitől, más orvosoktól és a gyógyszerészekről kapott információ. Néhány korszerű tankönyv volt az osztályon, de sok volt az elavult. A kórházi számítógépes rendszer a Micromedex adatbázishoz biztosított hozzáférést.

A nővérek információs igényei a beteggel (esettel) kapcsolatos döntések köré csoportosultak. Mivel igényük cél-orientált, rutinszerű volt, vagy a páciens igényeiből fakadt, gyors döntést kívánt, a nővérek egyértelmű orientációt vártak alapos tudással rendelkező szóbeli forrásoktól, vagy gyorsan elérhető és használható referenzs-anyagból. Igényük volt arra is, hogy az információ munkahelyükön legyen elérhető, hiszen betegeiket nem hagyhatják magukra. A munkahelyi adottságok alapján a szakmai továbbképzés mellékes szerepet játszott.

A nővérek információs igényeinek figyelembe vétele egyre markánsabban jelentkezik a szakirodalomban (és nyilván a külföldi gyakorlatban is), amit a fenti referátum mellett eltérő (amerikai és brit) környezetben szerzett, sok tekintetben összeecsengő tapasztalatokról tudósító két további cikk megjelenése is tanúsít.

Wakeman, M.: Nurses - their information needs and use of libraries: the views of some librarians. Health Libraries Review, 1993,10,2,85-94.

(Nővérek információs igényei a könyvtárosok szemével)

Walton, G., Bissessur, R., Cooper, R.: Survey of library and information use by health-care students. Health Libraries Review, 1993,10,2,57-74.

(Egészségügyi főiskolások könyvtár- és információhasználata).

(Koltay Tibor)

ORVOSI KÖNYVTÁROS

1993. 33.évf. 1-4.sz.

Név- és tárgymutató

Névmutató

BALOGH Margit (3-4) 165-171.
BODNÁR Ilona (3-4) 149-158.
CARLSON, Ann (2) 57-84.
HORVÁTH József (3-4) 184-193.
IMRÉNYINÉ KŐSZEGI Anna (3-4) 180-183.
KÁLY-KULLAI Károly (3-4) 172-179.
KOLTAY Tibor (1) 6-14.
KOMINKA Lászlóné (1) 29-31.
KOVACS, Diane K. (2) 57-84.
LISZKAY Béla (1) 24-28.
MIKULÁS Gábor (2) 95-102.
MOLDOVÁN István (1) 15-23.
ORTUTAYNÉ LÉCES Melinda (3-4) 159-164.
PALOTAI Mária (3-4) 194-201.
TÓSZEGI Zsuzsanna (2) 103-113.
VIRÁGOS Márta (3-4) 135-148.
Z.KARVALICS László (2) 85-94.

Tárgymutató

- Betegközpontú ellátás (2) 121-124.
Brandon/Hill lista (1) 51., (2) 121-124.
Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtára (3-4) 135-148.
Elektronikus vitafórumok (1) 6-14., (1) 15-23., (2) 57-84.
Falusi orvosok (2) 125-126.
Folyóirat-címek (1) 46-47.
Folyóirat-előfizetés (1) 24-28., (1) 29-31., (3-4) 180-183.
Hipertext (1) 6-14.
Információs igényeinek, nővérek (3-4) 219.
Információs igényeinek, oktatók (3-4) 218.
Információ-keresési szokások (3-4) 211-217.
Informatikus-képzés (2) 85-94.
Integrált rendszerek (1) 6-14.
Internet (1) 6-14., (1) 50-51., (2) 57-84.
Kábítószer-függők (3-4) 172-179.
KATALIST (1) 15-23.
Magyar orvosi folyóiratok (3-4) 180-183.
Magyar Testnevelési Egyetem (3-4) 149-158., (3-4) 159-164.
Malawi (1) 49-50.
Manuale Chirurgicum (3-4) 184-193.
MEDLIB-L (1) 33-39., (2) 114-120., (3-4) 202-210.
Nemzeti Periodika Adatbázis (2) 103-113.
Németország (1) 44-45.
Orvos-beteg viszony (1) 40-43.
Pető Intézet (3-4) 165-171.
Publikációs trendek (1) 45-46.
Sziget Klub (3-4) 172-179.
Szláv nyelvek (1) 48.
Time magazin (2) 127.
Virtuális valóság (2) 128-130.
WHO Euro (3-4) 194-201.

Készült az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár
Sokszorosító Üzemében
Felelős vezető: Selmeci Nándor

